

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Vajadzību izvērtēšanas ziņojums

Darba plūsma 3 –

etnisko minoritāšu (romu) pusaudži un jaunieši

LATVIJA

Rīga, 2014.

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Ziņojuma autors: **A.Karnīte**

Pētījuma darba grupa: **A.Karnīte, I.Upmace, Ļ.Tihomirova**

Pateicība par palīdzību kontaktu veidošanā ar pētījuma dalībniekiem un pētījuma loģistikas jautājumu risināšanā: **I.Grosai, M.Grosam, M.Ignatam, A.Ignatei, A.Millerei, I.Staugim, D.Uplejai**

Pateicība par palīdzību interviju transkriptu tapšanā: **I.Dēliņai, D.Kaļučnajai**

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Saturs

1. Ievads	4
2. Metodes	4
2.1. <i>Padziļinātās intervijas ar romu jauniešiem</i>	4
2.2. <i>Fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžiem</i>	5
2.3. <i>Fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžu un jauniešu vecākiem</i>	5
2.4. <i>Fokusgrupu diskusija ar ekspertiem</i>	5
2.5. <i>Pētījuma veicēji un lauka darba norise</i>	6
2.5.1. <i>Pētījumā iesaistītais personāls</i>	6
2.5.2. <i>Datu vākšana un apstrāde</i>	6
3. Rezultāti	7
3.1. <i>Pētījuma dalībnieku raksturojums</i>	7
3.1.1. <i>Padziļinātās intervijas ar romu jauniešiem</i>	7
3.1.2. <i>Fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžiem</i>	7
3.1.3. <i>Fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžu un jauniešu vecākiem</i>	8
3.1.4. <i>Fokusgrupu diskusija ar ekspertiem</i>	8
3.2. <i>Padziļināto interviju ar romu jauniešiem rezultāti</i>	8
3.2.1. <i>Priekšstati un zināšanas par atkarību izraisošo vielu lietošanu</i>	8
3.2.2. <i>Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi</i>	9
3.2.3. <i>Atkarību izraisošo vielu lietošana un sociālā vide</i>	15
3.2.4. <i>Atkarību izraisošo vielu pieejamība</i>	18
3.2.5. <i>Pakalpojumi atkarību izraisošo vielu lietotājiem un profilakse</i>	18
3.3. <i>Fokusgrupu diskusijas ar romu pusaudžiem rezultāti</i>	21
3.4. <i>Fokusgrupu diskusijas ar romu pusaudžu un jauniešu vecākiem rezultāti</i>	26
3.5. <i>Fokusgrupu diskusijas ar ekspertiem rezultāti</i>	30
4. Secinājumi	38

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

1. Ievads

Romi ir identificēti kā viena no sociālās atstumtības riskam pakļautām sabiedrības grupām Latvijā. Piemēram, secināts, ka romu izglītības līmenis ir ievērojami zemāks kā citu mazākumtautību pārstāvjiem. Proti, saskaņā ar 2011.gada tautas skaitīšanas datiem 15 gadus vecu un vecāku romu vidū 3,6% personu ir analfabēti un 45,3% personu izglītība ir zemāka par pamatzglītību¹. Saskaņā ar Nodarbinātības valsts aģentūras datiem romu īpatsvars bezdarbnieku vidū (0,5-0,7) ir augstāks nekā romu īpatsvars vispārējā populācijā (0,4%)². Romu vidū specifiski narkotiku lietošanas un asociēto infekciju pētījumi Latvijā vismaz pēdējo gadu laikā nav veikti, taču, cik zināms, pētījumos narkotiku injicētāju vidū (tostarp RDS jeb respondentu vadītās atlases pētījumos) ik reizi vidēji no 5% līdz pat 50% respondentu ir romu tautības^{3,4,5}. Tāpat zināms, ka no visiem laikā no 1987.-2010.gadam valstī reģistrētajiem HIV inficēšanās gadījumiem 7,2% ir identificēti romiem. Proti, romi HIV inficēto personu populācijā ir trešā biežāk pārstāvētā tautība aiz latviešu un krievu tautībām⁶.

Novērots, ka Latvijā visaugstākais romu iedzīvotāju skaits ir Kurzemes un Zemgales reģionos (Jelgava, Ventspils, Talsi, Dobeles, Tukums u.c. pilsētas), kā arī Rīgā. Tiek uzskatīts, ka Latvijā nav vērojama romu kopienas teritoriāla norobežošanās, proti, romi veido teritoriāli neviendabīgu grupu, kas aktīvi komunicē un dzīvo relatīvi vienotā kopienā ar vietējo sabiedrību¹. Minētā iemesla dēļ projekta WEDworks aktivitātes, tostarp šo pētījumu, tika izvēlēts veikt Kurzemes reģionā, konkrēti Sabīles pilsētā.

Šī pētījuma mērķis bija noskaidrot atkarību izraisošo vielu (tabaka, alkohols un citas vielas) lietošanas paradumus un ar to saistītos veselības riskus un preventīvos faktorus romu jauniešu populācijā, kā arī identificēt šķēršļus esošajos sabiedrības veselības un veselības aprūpes pakalpojumos minētajai sabiedrības grupai.

2. Metodes

Pētījumu veidoja četras sadaļas:

2.1. Padziļinātās intervijas ar romu jauniešiem

Pētījuma ietvaros tika veiktas 5 padziļinātās intervijas ar romu tautības jauniešiem. Kritēriji dalībnieku iekļaušanai minētajā pētījuma sadaļā bija šādi:

- vecums no 18-25 gadiem;
- tautība – roms;

¹ Latvijas Republikas Kultūras ministrija, <http://www.km.gov.lv/lv/ministrija/romi.html> (skat. 09.09.2014)

² Latvian Centre for Human Rights. FRANET National Focal Point. Social Thematic Study. The situation of Roma, 2012, file:///C:/Users/andkar/Downloads/23_situation_of_roma_2012_lv.pdf (skat. 09.09.2014)

³ Karnīte A., Uuskūla A., Luizov A., et al. Zināšanu par HIV un tuberkulozi novērtējums un šķēršļi, kas saistīti ar veselības aprūpes pieejamību, paaugstināta riska grupās. Injicējamo narkotiku lietotāju vidū veikta šķērsgrīzuma pētījuma rezultāti. Nacionālās Veselības attīstības institūts, Igaunija, 2014.

⁴ Trapencieris M., Sņikere S., Pētersons A., Kaupe R. Narkotiku lietošanas paradumi un tendences Latvijā. Narkotiku lietotāju kohortas pētījuma 6.posma rezultāti. Slimību profilakses un kontroles centrs, Biedrība DIA+LOGS Atbalsta centrs visiem, kurus skar HIV/AIDS, Rīga, 2013.

⁵ Latvijas Infektoloģijas centrs. Narkotiku injicētāju aptauja un HIV prevalences pētījums Ventspilī, Rīga, 2009.

⁶ Karnīte A. Cilvēka imūndeficīta vīrusa infekcijas iznākumu asociētie faktori. Promocijas darbs. Rīgas Stradiņa universitāte, Rīga, 2013.

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

- atkarību izraisošo vielu lietošanas pieredze un / vai aktīva šo vielu lietošana pētījuma veikšanas brīdī;
- dzīvesvieta Sabilē, Talsos vai tuvākajā apkārtnē;
- spēja sarunāties latviešu vai krievu valodā,
- spēja dot informēto piekrišanu dalībai pētījumā.

Jaunieši tika rekrutēti un intervēti viņu darbavietā (n=2), dzīvesvietā (n=1) vai intervētāja palīga dzīvesvietā (n=2). Intervēto jauniešu raksturojums atrodams 3.1.1.nodaļā.

2.2. Fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžiem

Pētījuma ietvaros veikta arī viena fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžiem. Tajā piedalījās 9 dalībnieki, kuru sociāli demogrāfiskais raksturojums atspoguļots 3.1.2.nodaļā. Pusaudži tika rekrutēti, un diskusija norisinājās NVO „Stāvu augstāk” telpās Sabilē. Iekļaušanas fokusgrupā kritēriji pusaudžiem bija šādi:

- vecums no 10-14 gadiem;
- tautība – roms;
- dzīvesvieta Sabilē vai tuvākajā apkārtnē;
- spēja sarunāties latviešu vai krievu valodā,
- spēja dot informēto piekrišanu dalībai pētījumā.

2.3. Fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžu un jauniešu vecākiem

Tika veikta arī viena fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžu un jauniešu vecākiem. Diskusijā piedalījās 11 personas. Arī šī diskusija norisinājās NVO „Stāvu augstāk” telpās Sabilē. Iekļaušanas fokusgrupā kritēriji vecākiem bija šādi:

- vismaz viens pirmsskolas vai skolas vecuma bērns;
- tautība – roms;
- dzīvesvieta Sabilē vai tuvākajā apkārtnē;
- spēja sarunāties latviešu vai krievu valodā,
- spēja dot informēto piekrišanu dalībai pētījumā.

Diskusijas dalībnieku demogrāfiskais raksturojums atrodams 3.1.3.nodaļā.

2.4. Fokusgrupu diskusija ar ekspertiem

Pētījuma ceturtais posms bija fokusgrupu diskusija ar ekspertiem, kuri, pildot savus profesionālos darba pienākumus, saskaras ar romu jauniešiem. Uz diskusiju ieradās 6 personas. Ekspertu, kuri piedalījās diskusijā, saraksts atspoguļots tabulā:

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Nr	Vārds, uzvārds	Amats	Iestāde / organizācija
1.	Arta Millere	Misionārs	Čigānu kalpošana Sabilē
2.	Elīta Viļuma	Sociālā darbiniece	Sabiles sociālais dienests
3.	Māris Gross	Valdes loceklis	Biedrība „Stāvu augstāk”
4.	Dace Vakermane	Priekšniece	Talsu novada pašvaldības policija
5.	Dace Upleja	Vadītāja	Talsu novada Sociālais dienests
6.	Garda Zeberiņa	Vadītāja	Sabiles Kultūras nams

Eksperti diskusijai tika izvēlēti tā, lai tie pārstāvētu atšķirīgas specialitātes (sociālais darbinieks, policijas darbinieks, kultūras darbinieks u.tml.), atšķirīgas institūcijas (valsts iestāde, nevalstiska organizācija u.tml.), lai tie būtu ar atšķirīgu darba stāžu, atšķirīga vecuma un dzimuma, kā arī lai pārstāvētās institūcijas sniegtu palīdzību Sabilē un tās apkārtnē dzīvojošiem romu tautības iedzīvotājiem. Intervēto ekspertu vispārējs raksturojums atspoguļots 3.1.4.nodaļā. Fokusgrupu diskusija norisinājās NVO „Stāvu augstāk” telpās Sabilē.

2.5. Pētījuma veicēji un lauka darba norise

2.5.1. Pētījumā iesaistītais personāls

Pētījuma vadošā lauka darba veicēja bija WEDworks projekta zinātniskā asistente Anda Karnīte. Zinātniskajai asistentei ir veselības zinātņu maģistra grāds veselības aprūpē un medicīnas doktora grāds specialitātē sabiedrības veselība un epidemioloģija. Četru no piecām padziļinātajām intervijām ar 18-25 gadus veciem romu jauniešiem veikšanā līdzdarbojās romu kopienas pārstāvis, pedagogs un kultūras darbinieks Talsos Ingus Stauģis. Fokusgrupu loģistikā un dalībnieku rekrutēšanā vadošo lomu uzņēmās biedrības „Stāvu augstāk” valdes loceklis Māris Gross ar dzīvesbiedri, kā arī misionāre Arta Millere. Tāpat pētījuma plānošanas un loģistikas jautājumos neatsveramu ieguldījumu sniedza projekta vadītāja Latvijā, sertificēta ārste epidemioloģe Inga Upmace, kā arī projekta vadītāja asistente, diplomēta sabiedrības veselības speciāliste Ļubova Tihomirova.

2.5.2. Datu vākšana un apstrāde

Augstāk minētās pētnieciskās aktivitātes (lauka darbs) tika veikts laika posmā no 2013.gada decembra līdz 2014.gada februārim.

Pirms interviju un fokusgrupu diskusiju sākšanas tika saņemta rakstiska informētā piekrišana no katra dalībnieka. Intervijas un fokusa grupas diskusijas ar romu tautības pārstāvjiem tika veiktas anonīmi, katram dalībniekam piešķirot anonīmu kodu. Katras intervijas un fokusa grupas diskusijas garums bija aptuveni 1-1,5 stundas. Interviju un fokusa grupu diskusiju laikā dalībniekiem tika piedāvāts silts dzēriens un uzkodas. Tika veikti interviju un diskusiju audioieraksti ar diktofona palīdzību.

Pēc tam tika veikta interviju ierakstu pilnīga transkribēšana. Interviju transkripcijas tika kodētas, vadoties pēc projekta vadošā partnera (*SPI Forschung*, Vācija) izsniegtajām tematiskajām vadlīnijām, un

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

transkripciju citāti tika iekļauti šajā ziņojumā. Intervējamie 18-25 gadus vecie jaunieši par dalību pētījumā saņēma pateicību – dāvanu karti lielveikalu tīklā 10 latu (14,23 eiro) apmērā.

Fokusgrupu diskusijas netika transkribētas. Analīzes nolūkos audiofaili tika vairākkārt atskaņoti un tika pierakstīti, un šajā ziņojumā iekļauti raksturīgākie citāti. Par dalību fokusgrupā 10-14 gadus veci pusaudži saņēma dāvanu komplektu (piezīmju klade, pildspalvu komplekts, zīmuļu komplekts, saldumu komplekts), savukārt romu pusaudžu vecāki par dalību diskusijā saņēma paciņu kafijas. Eksperti par dalību pētījumā atlīdzību nesaņēma.

3. Rezultāti

3.1. Pētījuma dalībnieku raksturojums

3.1.1. Padziļinātās intervijas ar romu jauniešiem

Pētījuma ietvaros tika veiktas 5 padziļinātās intervijas ar romu jauniešiem, kuriem ir atkarības vielu lietošanas pieredze. Pamatinformācija par pētījuma dalībniekiem ir sekojoša:

- Vidējais vecums – 25,2 gadi (vecuma amplitūda no 24-27 gadiem); tā kā pētījuma gaitā radās problēmas ar gados jaunu romu, kuriem būtu atkarības vielu lietošanas pieredze, rekrutēšanu, tika pieļauta divu dalībnieku iesaistīšana pētījumā, kuru vecums par vienu vai diviem gadiem pārsniedz atlases kritērijos noteikto augšējo vecuma robežu;
- Intervēti 3 vīrieši un 2 sievietes;
- Visas intervijas norisinājās latviešu valodā;
- Pašreiz kopdzīve ar partneri (vīru/sievu, draugu/draudzeni) ir 2 no 5 jauniešiem; 3 jaunieši dzīvo vienā mājsaimniecībā ar vecākiem;
- Diviem jauniešiem bija viens bērns līdz 5 gadu vecumam, viena intervējamā pētījuma brīdī bija grūtniece;
- Diviem jauniešiem bija vidējā izglītība, diviem – vidējā speciālā un vienam – augstākā;
- Divi jaunieši strādā pilnas slodzes darbu, viens – pusslodzes, viens – gadījuma darbus un viens respondents ir mājsaimnieks;
- Tikai vienam no 5 jauniešiem bija pieredze narkotisko vielu atkarības ārstēšanas pakalpojumu izmantošanā (proti, detoksikācija un Rēvija (naltreksons)).

3.1.2. Fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžiem

Pētījuma ietvaros tika veikta viena fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžiem. Pamatinformācija par diskusijas dalībniekiem ir sekojoša:

- Vidējais vecums – 12,2 gadi (vecuma amplitūda no 10-16 gadiem); tikai viena dalībnieka, kurš ieradās uz pētījumu kopā ar saviem gados jaunākajiem draugiem, vecums pārsniedza atlases kritērijos minēto vecuma augšējo robežu;
- 6 dalībnieki bija zēni un 3 – meitenes;
- Diskusijas dalībnieki visi apmeklēja skolu – no 2.-8.klasei;

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

- Četri diskusijas dalībnieki dzīvo pilnā ģimenē – ar māti un tēvu, attiecīgi pieci – tikai ar māti;
- Seši dalībnieki aug ģimenē, kurā ir 2 bērni, viens bērns – 3 bērnu ģimenē un divi – 6 bērnu ģimenē.

3.1.3. Fokusgrupu diskusija ar romu pusaudžu un jauniešu vecākiem

Diskusijas dalībnieku sociāli demogrāfiskais portrets ir šāds:

- Vidējais vecums – 31,4 gadi (vecuma amplitūda no 19-46 gadiem);
- 8 dalībnieces bija sievietes un attiecīgi 3 - vīrieši;
- 4 dalībniekiem nebija nekādas formālas izglītības, 1 dalībnieks beidzis vienu klasi, 1 – divas klases, 1 – trīs klases, 2 – piecas klases, 1 – septiņas un 1 – divpadsmit klases;
- 8 diskusijas dalībnieki dzīvo pilnā ģimenē – ar partneri, attiecīgi trīs dalībnieki uzrāda, ka bērnus audzina vieni;
- Pieciem dalībniekiem ir 1 bērns, diviem – 2 bērni, vienam – 3 bērni, vienam – 4 bērni un diviem – 7 bērni.

3.1.4. Fokusgrupu diskusija ar ekspertiem

Diskusijas dalībnieku sociāli demogrāfiskais un profesionālais portrets ir šāds:

- 5 dalībnieces bija sievietes un 1 - vīrietis;
- Vidējais darba stāžs darbā ar romu jauniešiem ekspertu vidū bija augsts – 10,8 gadi (amplitūda no 3-21 gadam);
- Tikai viens eksperts atzīmējis, ka viņam ir darba pieredze konkrēti narkotiku lietošanas profilaksē un ārstēšanā; darba pieredzes ilgums – 10 gadi; pārējie eksperti atzīst, ka ar atkarību izraisošo vielu atkarības profilakses un ārstēšanas pasākumiem, pildot profesionālos pienākumus, saskaras pastarpināti.

3.2. Padziļināto interviju ar romu jauniešiem rezultāti

3.2.1. Priekšstatī un zināšanas par atkarību izraisošo vielu lietošanu

Uz jautājumu par to, kādas asociācijas jauniešiem veidojas, dzirdot vārdu „narkotikas”, lielākā daļa intervēto to saista ar kaut ko negatīvu, taču vienlaikus intriģējošu.

Pirmais priekšstats man bija ar vārdu „narkotikas”... saistība ar kaut ko tādu nezināmu... aizliegta... tādu... vilinošu. LV-I-R-02

Man pirmā asociācija... inde, atkarība, kaut kāda ķīmiskā viela, kas sabojā organismu... LV-I-R-05

Secināms, ka visvairāk atpazītā atkarību izraisošā viela romu jauniešu vidū ir marihuāna. Proti, kad intervijas laikā tika lūgts nosaukt atkarību izraisošas vielas, ko jaunieši zina, marihuānu kā vienu no pirmajām nosauca visi pieci intervējamie. Samērā atpazīti romu vidū ir arī kokaīns un heroīns (katru no tiem nosauca 4 intervētie). LSD atpazīto vielu sarakstā ierindojas trešajā vietā (to nosauca 3 jaunieši).

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Amfetamīns, alkohols, tabaka, halucinogēnās sēnes, līme (inhalanti) un ekstazī piecu interviju laikā minēti tikai vienu reizi.

Romu jaunieši ir labi informēti par narkotiku lietošanas veidiem, proti, interviju gaitā tiek nosaukti un raksturoti četri tipiskākie narkotiku ievadīšanas organismā veidi – perorāli, šņaucot, inhalējot, injicējot.

Pipēt zāli var, var špicēt, tas laikam ir tas heroīns, cik es zinu. Un tad es zinu, ka osta viņu... nu, velk nāsīs. LV-I-R-04

Intervējamie narkotiku ievadīšanu injicējot uzskata par sevišķi bīstamu. Viņu vidū valda uzskats, ka injicēšana ir vielu atkarības galējā stadija, proti, injicēšana ir izteikti smagas atkarības indikators. Tāpat valda uzskats, ka injicējamo narkotiku lietotāji nav ārstējami, šī atkarības stadija ir neatgriezeniska.

Nu tas, man liekas, jau traģiski... ja špicējās, man liekas, ka tas ir norakstāms cilvēks... viņš vairs nav glābjams, viņa dzīve – narkotikas un viss... Es nedomāju, ka cilvēks, kurš spricējās, varētu dzīvot pilnvērtīgu dzīvi, audzināt bērnus un strādāt vai mācīties. Domāju, ka viņš tad ir tikai narkomāns. LV-I-R-05

Uz jautājumu par to, kādēļ daži cilvēki lieto atkarību izraisošas vielas un slimo ar atkarību, taču citas personas nelieto atkarību izraisošas vielas vispār vai arī lieto neregulāri, nekļūstot atkarīgi, jaunieši atbild, ka izšķirošs faktors atkarības veidošanās mehānismā ir gribasspēka trūkums. Proti, vielas regulāri lieto personas ar vāju gribasspēku.

Man liekās, tas ir vairāk cilvēku gribasspēks. Vai viņam ir vai viņam nav... cik viņš vājš raksturā, lai tiktu ar kādu problēmu galā... Ja kāda problēma, es iešu aiz stūra, uzpīpēšu mierīgi, apdomāšu, un viss kārtībā. Citam, nezinu, varbūt vajag šprici iešpicēt, lai viņš galīgi... Jo es zinu, man brālim tā ir, ja viņam kaut kādas problēmas vai kas, tas nozīmē, ka viss... ka vakarā jau nopīpējies tāds, ka viņš pilnīgi relax un viņam vairs neko nevajag. LV-I-R-01

3.2.2. Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi

Kopumā secināms, ka visbiežāk romu jaunieši lieto tabakas izstrādājumus, alkoholu, kā arī marihuānu. Citas atkarību izraisošās vielas Sabilē un tās apkaimē tiek lietotas reti.

Smēķēšanas ik dienas fenomens jauniešu vidū ir plaši izplatīts.

Labi, nav ko slēpt, pats smēķēju nu jau gadus 10...12... Jā, ikdienas smēķētājs. LV-I-R-01

Smēķēju es... jo, nu... kaut kāda, nu, es nezinu, vai viņš [cigarete] nomierina vai stress ir vairāk. Kādreiz es smēķēju tik nedēļas nogalēs, tagad es arī katru dienu. LV-I-R-05

Smēķēt tiek pamēģināts vai uzsākts agrīni – nerasniedzot 10 gadu vecumu. Jautāti par iemesliem, kāpēc smēķēšana uzsākta, intervējamie lielākoties atbild, ka tas noticis draugu, vienaudžu vai citu apkārtējo iespaidā.

Pirmo reizi jau kādos gados 12, man liekās, jā. Bet tas bija tā – visi, un tad es arī pamēģināju uzķūpināt. LV-I-R-01

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Uz jautājumu par to, kāpēc smēķēšana tiek turpināta joprojām, kas konkrēti sagādā baudu šai procesā, jauniešu atbildes ir viennozīmīgas, proti, ka baudu rada pats smēķēšanas process, uzskata to par rituālu savā ikdienā.

Man prasās vairāk... tas process... Jā, iziet uzpīpēt ārā, nu, mierīgi apsēdies, pasēdi, uzpīpē, padomā... Un prasās ļoti tad, kad paēd. Ļoti prasās uzpīpēt. Tā kā deserts, tas tāds ooo! LV-I-R-01

Man patīk uzpīpēt un iet makšķerēt pie dabas... izbaudīt to laiku. LV-I-R-03

Uz jautājumu par to, cik bieži tiek smēķēts un kādās devās, jaunieši nespēja sniegt konkrētu atbildi. Uzskata, ka šie rādītāji atkarīgi no stresa līmeņa konkrētajā dienā vai no brīvā laika apjoma. Intervējamie atzīst, ka vairāk smēķē tad, kad nav nodarbināti, kad ir daudz brīva laika.

Tas ļoti daudz ir atkarīgs no situācijas, kas tev uz to doto brīdi ir darbiem un laikiem... Piemēram, šodien man sanāca vairāk uzpīpēt, jo man bija jāskrien visu laiku uz vienu veikalu, uz otru - to dabūt, šito vajag pasākt un, protams, dodies ārā un tu vari uzpīpēt. Vakar es kā nosēdos deviņos pie datora, tā piecos atgāju no datora projām – neuzpīpēju visu dienu... LV-I-R-01

Lai gan kopumā jauniešus pašu smēķēšanas paradums neuztrauc, tā tiek uzskatīta par baudu, interviju tiek uzrādītas arī paraduma negatīvās puses. Proti, vairāki intervējamie atzīst, ka viņiem šķiet nepatīkama smaka, kas saglabājas mutē un apģērbā pēc smēķēšanas. Jauniešus uztrauc, ka tā varētu būt nepatīkama apkārtējiem cilvēkiem, piemēram, darba kolēģiem. Jaunieši paši meklē risinājumus, kā šīs sekas nomākt – lieto košļājamās gumijas vai karameles, iesmaržojas.

Košļene vienmēr līdzī, lai nav... man smaržu pudelīte vienmēr somiņā maziņā kaut kāda... LV-I-R-01

Uz jautājumu par to, vai ir dzīves laikā mēģināts atmet smēķēšanu, lielākā daļa jauniešu atbild apstiprinoši, taču līdz šim tas nav izdevies ilgtermiņā. Intervējamie kā pamatojumu šiem neveiksmīgajiem mēģinājumiem min smēķēšanas atmešanas negatīvās blaknes, piemēram, kāri pēc saldumiem un ķermeņa masas pieaugumu.

Uz divām nedēļām [atmetu], bija apnicis... bet tad ir tā, ka – ēd, ēd un ēd un skatās spoguļi un paliek lielāks [svars], un tad es domāju – nē, nē... Ēst gribās, jā, ļoti gribās... LV-I-R-01

Tāpat intervējamie atzīst, ka tuvākajā laikā neplāno smēķēšanu atmet, jo trūkst motivācijas to darīt. Proti, nav sūdzību par veselības pasliktināšanos. Ilgākā nākotnes perspektīvā jaunieši vienbalsīgi atzīst, ka gribētu smēķēšanu pārtraukt.

Nē, pagaidām [nedomāju atmet]... kamēr man tas nesagādā veselības problēmas kaut kādas... ko es nejūtu... Gan jau, ka būs [veselības problēmas] kaut kad, bet, nu, es tādā ziņā aktīvs, sportoju katru dienu, un tad jau... LV-I-R-01

Ja man liktu šodien beigt smēķēt, es varētu to izdarīt, bet laikam īsti trūkst tā motivācija, jo... Kā, nu, gribās... darbā ir forši ar kolēģiem iziet uzpīpēt, ballītēs ir forši uzpīpēt. Bet nu jā... man nāk tas vecums, kad jāsaik domāt par ģimeni... es noteikti negribētu ieņemt bērnu dzērusi un pīpējusi... LV-I-R-05

Tālākajā intervijas gaitā tika aplūkoti romu jauniešu alkohola lietošanas paradumi. Līdzīgi kā smēķēšana, arī alkohola lietošana jauniešiem ir raksturīga, tās lietošana romu jauniešu populācijā ir

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

izplatīta. Vairāki intervētie uzrāda alkohola lietošanu nelielās devās praktiski ik dienas. Tāpat raksturīga ir alkoholisko dzērienu lietošana nedēļas nogalēs izklaides pasākumos.

Alkoholu lietoju... gandrīz katru nedēļas nogali iznāk ballītē... Vakaros mājās vīnu, tas tāds ik vakara rituāls bezmaz vai – pa vīna glāzei izdzert, citreiz iznāk vairāk. LV-I-R-01

Līdzīgi kā smēķēšanas gadījumā, arī alkohola lietošanu romu jaunieši uzsāk jau agrīnā vecumā. Viens no intervētajiem jauniešiem atzīst, ka pirmo pieredzi viņš piedzīvojis jau 10 gadu vecumā.

Mēs vienkārši atradām... krūmos pudeli... tur bija dzērāji... nu, tur noslēpuši... Tad kaut kādīgi atmūķējām vaļā... Uzrāpāmies kokā, jā, un izdzērām... LV-I-R-02

Kopumā jaunieši savus alkohola lietošanas paradumus, tostarp vīna lietošanu ik vakarus vai pieredzi nedēļas nogalēs, neuzskata par veselībai kaitīgiem.

Man neliekās, ka man tā būtu baigā problēma... Patīk tas atslābums, patīk tas miers [pēc alkohola lietošanas], jā, tas patīk... Man gribās to sajūtu, man gribās sapucēties, iedzert vīnu un... atslābināties. LV-I-R-05

Piektdienās... nu, protams, man patīk ballītes, nu patīk... Nu, protams, kā ballīte, tā alkohols... Tas ir tā, nu... piektdiena vai sestdiena – viena diena nedēļā. Nu sanāk citreiz piedzerties, nu, kam negadās... Bet es neuzskatu to kā alkoholismu. LV-I-R-01

Interviju laikā jaunieši veļ paralēles starp smēķēšanu un alkohola lietošanu. Atzīst, ka, lietojot alkoholu, tiek vairāk arī smēķēts.

Vairāk pīpēju tad, kad alkoholu lietoju, tad vēl vairāk prasās. LV-I-R-01

Uz provocējošu jautājumu par to, vai alkohols un tabaka ir narkotikas, lielākā daļa jauniešu atbild noraidoši.

Es uzskatu, ka nav... Atkarību izraisošā viela ir, var arī pielīdzināt viņas tām, bet, nu... Es domāju, ka nav. LV-I-R-03

Vien no intervētajiem jauniešiem savukārt uzskata, ka augstāk minētās vielas būtu pieskaitāmas pie narkotiskajām vielām.

Protams, ka ir narkotikas. LV-I-R-02

Citu atkarību izraisošo vielu (neieskaitot tabaku un alkoholu) lietošanu romu jauniešu vidū novēro ievērojami retāk. Tādas narkotiskās un psihotropās vielas kā marihuāna, LSD vai citas tā dēvētās „ballīšu narkotikas” („party drugs”) jaunieši lietojuši tikai dažas reizes mūžā. Tikai viens no intervētajiem atzīst, ka šādas vielas lieto regulāri aptuveni divreiz mēnesī.

Esmu lietojis LSD trīs reizes... Jā, es pat atceros... Četras reizes zālīti uzpīpējis [esmu]. LV-I-R-01

Minētās „ballīšu narkotikas” pamēģinātas ievērojami vēlākā vecumā kā cigaretes un alkohols. Intervijās uzrādītais minēto vielu pamēģināšanas vecums ir 14-19 gadi. Līdzīgi kā smēķēšanas gadījumā, viens no vadošajiem iemesliem, kāpēc pirmo reizi pamēģinātas narkotiskās vielas, ir draugu, paziņu vai vienaudžu līderu ietekme.

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Principā jau tie visi LSD, zālītes arī vairāk draugu ietekmē, jo Talsos tas bija diezgan populāri īstenībā... kompānija ir, viņiem tur līdzī ir – aj, nu aiziet... Nebija jau tāds - mēģināt vai nemēģināt. Ja visi, tad visi... Bara instinkts. LV-I-R-01

Bija, bija... ietekme, jā... Tu vienkārši... skatījies un gribēji būt... tāds kā... autoritātes vietējās. LV-I-R-02

Otrs biežāk minētais vielu pamēģināšanas iemesls ir vēlme izklaidēties, gūt jaunas emocijas.

Es sāku agrā jaunībā, kad gāju uz diskotēku... satiku draugus, kas gāja pēc zālītes pakaļ, un es uzpīpēju pirmo reizi ar viņiem zālīti. Un man tas likās ļoti interesanti un aizraujoši... mēs smejamies un visu ko iztēlojamies, tas tā ka pasakā apmēram sākumā... Mani tas kaut kā atrauj no... reālās ikdienas, un man tas īpatikās kaut kā. LV-I-R-03

Iepretim draugu ietekmei vai vēlmei izklaidēties kā narkotisko vielu pamēģināšanas iemesli minēti arī dažādi sociāli apstākļi, piemēram, atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi citu ģimenes locekļu vidū vai problēmas attiecībās.

Man brālis bija... ar tēti kopā, un tētim patika iedzert... Ballītes ļoti bieži un turpat smēķēja uz vietas... Tas arī... var ietekmēt viņa paradumus... LV-I-R-01

Pēc nelaimīgās mīlestības... Jā... likās, ka tas ir atrisinājums tam visam. LV-I-R-02

Man ģimene izjuka, kad man bija 18 gadi, tad es arī vairāk pievērsos pie narkotiku lietošanas, lai vienkārši to... smagumu... novērst, vai kā lai to saka... LV-I-R-03

Atsevišķās intervijās jaunieši pauž viedokli, ka vielu lietošanas uzsākšana būtu tikusi novērsta, ja konkrētajā nelabvēlīgajā dzīves situācijā būtu bijis pieejams profesionāļa (piemēram, psihologa) atbalsts.

Tieši speciālistu trūkums, jā? Mani... noveda, jā? Līdz tam, ka es pamēģināju. LV-I-R-02

Iztaujāti par „ballīšu narkotiku” ietekmi uz organismu, jaunieši atbild, ka, piemēram, LSD rada pozitīvu efektu un nerada pārlieku lielu kaitējumu veselībai.

Nu, es aizgāju desmitos no rīta mājās, un, es atceros, uzrakstīju augstskolai... pusgada... darbus. Bija tik daudz enerģijas... Man vēl tā apziņa - labi... tur gadā vienu reizi pamēģini – nekas nebūs... LV-I-R-01

Turpretim pieredze, lietojot marihuānu, jauniešiem ir atšķirīga. Daļa intervējamo minētās vielas lietošanu atceras ar pozitīvām sajūtām, saista to ar relaksāciju un jautrību; kamēr citi šīs vielas lietošanas pieredzi vērtē kā negatīvu un stāsta, ka tā nav sniegusi cerēto efektu, drīzāk sagādājusi vilšanos.

Man patīk, viņa nomierina mani, viņa atslēdz no reālās pasaules, es kaut kur varu pafantazēt... Viņa man liekas tā kā medicīna vairāk. LV-I-R-03

Sākumā nebija nekas, tad viens draugs sāka dikti smieties, un tad smējāties līdzī. LV-I-R-04

Nekāds efekts man nebija diženais, es nezinu, ko citi tā fano. LV-I-R-01

Es uzpīpēju, un man nebija nekā, es drīzāk atceros, ka nebija labi. Es atceros, es sēdēju mašīnā un... man likās, ka viņa ripoja, bet viņa neripoja... Nu nav... radusies tā vēlme, ka man gribētos vēl... Es gaidīju, ka būs baigi jāsmejas, jo tā bija džeki teikuši, ka būs, bet nebija jāsmejas. LV-I-R-05

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Jāatzīmē, ka daļa intervēto jauniešu uzskata, ka marihuānas lietošana nav pārāk kaitīga vai bīstama, un uzskata, ka tā būtu Latvijā legalizējama.

Es uzskatu, ka jā, tikpat normāli kā tas ir alkohols... un tabaka veikalu plauktos... Es, piemēram... daudz brīvāk un labāk jūtos, kad es esmu tādā valstī, kur to var darīt... Ka tas ir atļauts, un vairs nav tā tieksme tik liela, un nav jāšaustās pa stūriem... Es esmu kriminālnoziedznieks vai vēl tur šis tas, bet tepat blakus – Vācijā - tas ir pilnīgi normāli. Tur mājās var atrasties līdz 15 gramiem zālītes. LV-I-R-03

Zālītes pīpēšana nav nekas tāds īpašs. Cik es pazīstu cilvēkus, vairumā visi to ir darījuši. LV-I-R-04

Kā jau minēts iepriekš, teju visi intervējamie atzīst, ka „ballīšu narkotikas” lietojuši tikai dažas reizes mūžā un vairs to neturpina. Uz jautājumu par to, kāpēc vielu lietošana netiek turpināta, intervējamie atbild, ka viens no iemesliem ir nepatika atrasties narkotisko vielu lietotāju un pārdevēju vidē.

Es esmu no tiem cilvēkiem, kuriem nepatīk apgrozīties tai vidē, kur var dabūt [narkotikas]... Man tie cilvēki vienkārši nesimpatizē... Jo viņiem visiem tiem cilvēkiem īstenībā ģimenes un bērni... Manam brālīm - viņam divi bērni, viņš saņem algu, viņš visu bez maz vai mēneša laikā, ko viņš ir iekrājis parādos, narkotikās, to viņš visu pēc tam atdod. Un vienkārši es domāju, nu blāviens, nu kā tā - tev mājās ir... bērni... un tu savu naudu tērē un vazājies pa ielām... Tev ir par kādu jārūpējas, a tu vazājies pa ielām, dari... nezin ko... LV-I-R-01

Šķērslis narkotisko vielu lietošanas turpināšanai ir arī vielu augstā cena.

Principā, atkarīgs no tā... Oj, baigi dārgi. LV-I-R-01

Vēl atzīmējams ir fakts, ka intervijās izkristalizējas novērojums, ka dažādu atkarību izraisošo vielu lietotāju populācijas Latvijā savstarpēji pārklājas. Proti, jau iepriekš minēts, ka bieži tabakas izstrādājumi un alkohols tiek lietots vienlaicīgi. Jaunieši atzīst, ka arī „ballīšu narkotikas” parasti tiek lietotas paralēli alkoholam. Tomēr viens intervējamais atzīst, ka alkohola lietošana viņu neinteresē, proti, tiek lietota ekskluzīvi tikai marihuāna.

Tāpat jau iedzer [alkoholu]... Mēdzu, bet neizraujos... Es zālīti labāk uzpīpēju. LV-I-R-03

Divi intervējamie dzīves laikā lietojuši arī tādas narkotiskās vielas kā amfetamīns un heroīns. Viens intervējamais ir aktīvs šo vielu lietotājs arī patlaban (intervijas veikšanas brīdī). Minētā persona ziņo, ka vielas tiek uzņemtas aptuveni divas reizes nedēļā.

Amfetamīna un heroīna lietošanas uzsākšana un turpināšana tiek pamatota ar bezdarbu, kvalitatīvu laika aizpildīšanas aktivitāšu trūkumu.

Drīzāk jau tā ir... līdzko tev paradās brīvais laiks... Tev paradās lieka nauda... tā tu... jau sāc meklēt... kā saka... veidu, kā to laiku aizpildīt... Un tad pirmais, kas nāk prātā, tas ir... viss tas tur elementārākais... Paņemt devu un to laiku aizpildīt. LV-I-R-01

Arī informācijas trūkums tiek minēts kā amfetamīna un heroīna lietošanas uzsākšanas iemesls.

Neviens jau nezināja kas tās par lietām ir... nebija informācija nekāda, jā? Visi domāja, tas nāk no Eiropas, jā... no Rietumiem... un tas ir... kaut kas labs, jā?... Ar to pat varētu, nu, lepoties, ka tu lieto, jā? LV-I-R-02

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Tāpat jaunieši atzīmē, ka amfetamīna un heroīna lietošanas uzsākšanu un šī paraduma praktizēšanas turpināšanu veicinājusi arī samērā viegla minēto vielu pieejamība.

Ja tā lieta būtu... ļoti tālu no šejienes, jā? Tad praktiski, es pieļauju iespēju, jā, ka es... savā mūžā nelietotu, jā? LV-I-R-02

Amfetamīna un heroīna lietošana tikusi uzsākta salīdzinoši vēlāk kā alkohola, tabakas izstrādājumu vai „ballīšu narkotiku” lietošana, proti, 20 gadu vecumā. Intervējamie amfetamīnu lietojuši šņaucot, savukārt heroīnu - injicējot.

Attiecībā uz efektu, ko izraisa amfetamīna lietošana, intervējamie atzīst, ka tas ir visnotaļ pozitīvs. Proti, narkotiku lietošanas paradumu intervētie asociē ar fizioloģiski pozitīvām sajūtām, ar sadzīves problēmu atrisinājumu, ar jauniegūtiem draugiem.

Man likās, ka es esmu... savas problēmas atrisinājis... es biju tā kā no jauna piedzimis... Diezgan tā pozitīvi... Likās, ka tev... ir asāks prāts, tad... daudz vairāk draugu parādījās... un ar viņiem bija viegli runāt... LV-I-R-02

Arī heroīna lietošanas efekts tiek uzskatīts par pozitīvu – tā ietekme uz organismu ir relaksējoša, nomierinoša.

Heroīns vienkārši... to visu [nervozitāti]... nomāc, jā? LV-I-R-02

Intervētie atzīst, ka narkotiskās vielas (neskaitot tabaku un alkoholu) nelieto vienatnē, bet gan plānoti kopā ar citām personām, kas ir vērtējams pozitīvi raugoties pārdozēšanas prevencijas kontekstā.

Nu, protams, ka ar draugiem... Protams, ka plānoti... Intravenozi... LV-I-R-02

Amfetamīna un heroīna lietotāji intervijas gaitā atzīst, ka ir centušies šī paraduma praktizēšanu pārtraukt. To veicinājusi ir veselības stāvokļa pasliktināšanās.

Cenšos izvairīties [nelietot]... Tāpēc, ka problēmas ar... centrālo nervu sistēmu. LV-I-R-02

Jaunieši ziņo arī par to, ka, ja nav izdevies amfetamīna vai heroīna lietošanu pārtraukt neatgriezeniski, tiek praktizēta īstermiņa lietošanas atmešana, piemēram, ģimenei svarīgu saviesīgu pasākumu laikā.

Jā... ģimenes svētkos... Tāpēc, ka... negribas... sāpināt, nu... vecākus... LV-I-R-02

Jaunieši atzīst, ka heroīna vai amfetamīna lietošanu nespēj pilnībā pārtraukt, jo dzīvē ik dienas nākas sastapties ar dažādām problēmām, stresu, un narkotikas ir veids, kā šīs problēmas tiek risinātas. Turklāt intervējamie atzīst, ka citā veidā risināt situācijas viņi neprot, viņiem trūkst šādu sociālu prasmju.

Kamēr ir tā apziņa, jā... nu... nav problēmas nekādas, jā, tikmēr viss ir kārtībā. Līdzko tev kaut kādas problēmas, jā... tu meklē... kaut kādu risinājumu atkal... Tas pats vieglais un tas ātrais ceļš ir, jā, paņemt devu... heroīnu. LV-I-R-02

Rezumējot attiecībā uz visām šajā nodaļā apspriestajām narkotiskajām vielām jaunieši atbild, ka nav satraukti par to, ka viņiem piemīt šāds paradums. Jaunieši atkarības vielu lietošanu uzskata par savas dzīves neatņemamu sastāvdaļu.

Es domāju, ka tā ir daļa... no manas dzīves... Man patīk īstenībā viss tas process... nav tā vienmuļā dzīve, kā saka, kaut kas savādāk. LV-I-R-03

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Kopumā uz jautājumu par to, vai viņi kādreiz ir apsvēruši (vai patlaban apsver) iespēju pamēģināt kādu jaunu, līdz šim nelietotu atkarību izraisošo vielu, daļa intervēto atbild apstiprinoši, pamatojot to ar vēlmi izjust nebijušas emocijas, gūt jaunu pieredzi.

Tagad tās visādas jaunās... narkotikas tiek ražotas, un aktīvi pieaug pieejamība... Tur iegūst kaut ko jaunu, jaunu pieredzi tas nozīmē, jā. Jaunas izjūtas, jauno pieredzi. LV-I-R-03

3.2.3. Atkarību izraisošo vielu lietošana un sociālā vide

Attiecībā uz smēķēšanu darba vidē jaunieši jūtas brīvi. Darba vietā no darba kolēģu puses smēķēšana netiek nosodīta un līdz ar to netiek slēpta. Sevišķi radošo industriju pārstāvju vidū tabakas izstrādājumu lietošana tiek uzverta teju kā norma.

Nē, te vispār saprot... mākslinieki visi... Pieņemsim, teātrī... vispār izrādes laikā es ļoti daudz nopīpēju, jo... atnāk pauzīte – ai, aiziešu uzpīpēt, jo man tur pat tā pīpētava ir. Ko es sedēšu tāpatās. Jo... teātrī, nu, tur visi pīpē gandrīz... LV-I-R-01

Viens intervējamais norāda, ka izvairās smēķēt vienīgi augstākā līmeņa vadītāju tiešā klātbūtnē, nevēloties radīt negatīvu iespaidu par sevi.

Noteikti kaut kādā augstākstāvošo amatpersonu klātbūtnē, jā? Nu... negribētos kaut kādu nepareizu priekšstatu par sevi veidot. LV-I-R-05

Nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošana turpretim tiek slēpta no darba kolektīva, no apkārtējiem ārpus ģimenes, baidoties no nosodījuma un darba zaudēšanas.

Bija brīdināts... Par heroīnu. Jā, ka tā ir... šausmīga... nu, tāda atkarība, jā? LV-I-R-02

Attiecībā uz ģimenes locekļu attieksmi pret smēķēšanu vai alkohola lietošanu arī vērojama iecietība. Bieži vien intervijās romu jaunieši atzīmē, ka arī paši ģimenes locekļi ikdienā smēķē vai vismaz ģimenes svētkos lieto alkoholu.

Mamma, māsa arī smēķē... LV-I-R-05

Man vienkārši saskarsme ar to diezgan liela, man brālis ir, kurš lieto... Viņš ir tāds, kurš, nu, joprojām aizraujas ar zālīti un visādām tādām lietām... LV-I-R-01

Savukārt attiecībā uz jebkuru nelegālo atkarību izraisošo vielu, tostarp „ballīšu narkotiku” lietošanu, jaunieši nejūtas tik brīvi un ģimenes locekļiem, vecākiem to nav atklājuši.

Es neuzskatu, ka maniem vecākiem tas būtu jāzin... Es domāju, ka nelabvēlīgi [attiektos]. LV-I-R-04

Mēs dzīvojam laukos... Un es domāju, ka arī mana ģimene ir tajā utopiskajā pasaulē, kad [domā, ka] laukos narkotikas nav... Man liekas, ka... vismaz manai mammai pat jaunākajos murgos nenāk prātā, ka es esmu pīpējusi zāli. LV-I-R-05

Taču tiek arī atzīmēts, ka, ja vecāki un ģimene par šādu vielu lietošanu uzzina, atkarīgais ģimenes loceklis tiek atbalstīts, ģimene visnotaļ nenogurstoši iesaistās atkarības problēmas risināšanā un nenovēršas no sirgstošā.

Protams... [mamma] šokēta, bet nu jau kaut kāds laiks ir pagājis, un kaut kā viņa to ir pieņēmusi. Protams, vēl joprojām aizrāda un tā, bet kaut kā tas ir pieņemts laikam... LV-I-R-03

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Es viņiem izstāstīju... Vienkārši nevarēju... tikt pats galā... Bija tikai atbalsts, jā? LV-I-R-02

Daudz reizes palīdzēju... Visādi - kā var, tā cenšamies [palīdzēt]... Nu, cenšamies pierunāt viņu ārstēties visu laiku. LV-I-R-04

Tomēr jaunieši atzīst, ka ģimenes atbalsta mērs nav bezgalīgs, un paša motivācijas trūkums un neskaitāmie narkotiku lietošanas atsākšanas gadījumi agri vai vēlu noved pie tā, ka ģimenes atbalsts tiek zaudēts.

Pietiek - es esmu skrējis un aizņēmies naudu, lai iešūtu [Rēviju] un aizvestu... Man pietiek, man tas neatmaksājas, jo viņš pats negrib [atmest lietošanu]. LV-I-R-01

Bet, ja tu prasi... palīdzību jau trešo, ceturto, piekto reizi, jā, tad... mainās... Tagad reaģē vienkārši - izmetīšu tevi no mājas ārā. LV-I-R-02

Par viņu atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumiem informēti ir ne tikai jauniešu vecāki, bet arī bērni. Jaunieši saviem bērniem skaidro atkarību izraisošo vielu lietošanas kaitīgumu un iesaka nesekot viņu negatīvajam paraugam.

Es stāstu, ka tas ir slikti, ka nevar līdz pilngadībai, ka principā nevajadzētu pīpēt. Un tad viņš prasa - „Kāpēc tu pīpē?”. Es saku – „Tētis iesāka un tētim grūti tagad, nevar atmest... Tāpēc tu labāk nesāc pīpēt... Neko nemānās... kā ir, tā ir... Bija arī periods, kad manējais ar pildspalvu mutē staigāja [atdarinot smēķēšanu]... Es pateicu, kad tu būsi liels, tad tu varēsi pats izdomāt, vai tu gribi vai tu negribi. Es tev saku - labāk nepīpē. LV-I-R-01

Arī jauniešu dzīvesbiedri ir informēti par viņu atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumiem. Par legālo vielu lietošanu nosodījums no partnera puses netiek saņemts pat, ja partneris pats tās nelieto.

Zin, zin... Ar draudzeni mēs pārrunājam tā, lai nav noslēpumi... Viņa tā pa retam [uzsmēķē]. Tīri nu tā... tusiņos kādreiz. Ikdienā – nē. LV-I-R-01

Ir bijuši puīši... kuriem nepatika, ka smēķēju, bet pēdējās, nesenākās... attiecībās, nekad nedzirdēju... nekādas pretenzijas par to, ka tiek lietots alkohols vai smēķēts... LV-I-R-05

No draugiem ārpus darba kolēģu vai ģimenes locekļu vides vairumā gadījumu jaunieši saņem viennozīmīgu atbalstu gan legālo, gan nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošanas gadījumā.

Ar tiem draugiem, kurus es atcerējos, kuri lieto [narkotikas] tajos festivālos. Viņi runā kā par brīnumu par narkotikām, nekā tādu sodību un kaut kādu nelaimi. LV-I-R-05

Tālākajā intervijas gaitā jauniešiem tika lūgts pastāstīt, vai viņi ir saskārušies arī ar atkarību izraisošo vielu lietošanas sekām. Jāatzīst, ka intervējamie ir samērā ziņoši par narkotisko vielu lietošanas negatīvo ietekmi uz veselību, un ir ar to saskārušies apkārtējo vidū. Tā, piemēram, jaunieši atbild, ka personīgi pazīst vismaz vienu cilvēku, kurš cieš no kādas ar narkotiku lietošanu saistītajām infekcijām. Jauniešu draugu vai ģimenes locekļu vidū ir bijuši arī pārdozēšanas gadījumi.

Brālēnam ir... B hepatīts un C hepatīts... Man ir nomiruši divi pazīstami no pārdozēšanas. LV-I-R-01

Taču var dabūt HIV vai AIDS... Tāpēc, ka tā šļirce - ja lieto vienu. Jo asins un tā... LV-I-R-05

Jā, ar letālām sekām ... Man draugs ir nomiris, jā... LV-I-R-02

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Viens pazīstamais... arī lietojuši, un pārējie braukuši mašīnā... Viens cilvēks bija nomiris... Izsauca ātro palīdzību... Bet nu jau bija par vēlu. LV-I-R-04

Atsevišķiem intervētajiem jauniešiem ir arī personīga pārdozēšanas pieredze.

Tas bija vienkārši strīds... nu, te, ģimenē... Es pamodos - jau bija tur ātrā palīdzība istabā. Es jau biju tur ielikts gultā... LV-I-R-02

Paliek ar sirdi laikam slikti, paliek tā auksti, sviedri tādi, bāls palieku, sirds mazspēja vai kā to pateikt, šitāds švakums, liekas, ka nomirt [var]... Tādi gadījumi bijuši. LV-I-R-03

Vēl jaunieši atzīst, ka narkotiku lietošana ietekmējusi arī viņu mentālo veselību, proti, intervējamie piedzīvo suicidālas domas, piemēram, kad sajūt, ka apkārtējie viņos saskata narkomānu, sociāli nelabvēlīgu personu.

Nu... ir domas nākušas galvā, jā, priekš kam tā dzīve... Un vai vispār ir jēga turpināt dzīvot, jo... tur attieksme pret mums [narkotiku lietotājiem] ir... Tas... vienkārši nav izturams citreiz, jā, kad uz tevīm, nu, bezmaz vai rāda pirkstu un... izsmej, jā, kad tu esi slims cilvēks, jā? LV-I-R-02

Līdztekus atkarību izraisošo vielu lietošanas negatīvajai ietekmei uz veselību intervējamie atzīmē arī šī paraduma nelabvēlīgās sociālās un ekonomiskās sekas. Piemēram, jaunieši atzīst, ka vielu lietošanas dēļ nonākuši saskarē ar policiju.

Mani aizturēja par narkotisko vielu lietošanu, un man atrada asinīs zāliņi. Tad bija štrāfs jāmaksā... LV-I-R-03

Tāpat intervējamie atzīst, ka narkotiku lietošana pasliktina personīgo finansiālo situāciju, kā arī rada draudus attiecību un ģimenes dzīves stabilitātei.

Bēdīgi... Tāpēc, ka ir daudz zaudēts... Ģimeni zaudēju... Situācijas ir bijušas tādas, ka, piemēram... tev te kabatā ir priekš vienas devas... nauda, jā? A priekš... attīrīšanas un priekš... ārstēšanās... tev līdzekļi nav, jā? Tev vienkārši izvēles nav, tev jāņem tā deva. Kaut tu zini, ka... tev pēc tam būs atkal slikti... tev vajadzēs pazemoties un lūgt palīdzību... LV-I-R-02

Arī darba produktivitātes krišanās tiek atzīmēta kā viens no atkarību izraisošo vielu lietošanas iznākumiem. Tas savukārt rada draudus tikt atbrīvotam no darba.

Bijuši gadījumi, kad es sapīpējies aizgājis uz darbu. Protams, palieku lēnāks, slinkāks un grūtāk spriest un domāt... LV-I-R-03

Uz jautājumu par to, kādā valodā romi savā starpā runā par atkarības vielām, jaunieši atbild, ka pamatā par to tiek runāts latviski, jo romu valodā šādu paradumu raksturošanai ir pārāk nabadzīgs vārdu krājums.

Es runāju 100% latviski par... narkotiskām vielām, to uzreiz es varu pateikt... Es varu vairāk latviski pateikt... jo čigānu vārdu... krājums nav tāds, ka varētu izpausties tā... LV-I-R-01

Interviju laikā tika noskaidrots, ka Romu sarunvalodā narkotiku apzīmēšanai tiek lietoti necenzēti, negatīvi vārdi.

Nu, vairāk jau... nu... te bieži viņu sauc par „sūdu”, jā? LV-I-R-02

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Tāpat savstarpēji sazinoties piesardzības dēļ vielu lietotāji vielu apzīmējumus aizstāj ar žargonvārdiem vai kodētu informāciju.

Lai, pieņemsim... policija neatšifrētu pa telefoniem, piemēram, marihuānu sauc par „grāmatām”... Lai tur paprasītu tam otram draugam – „Vai tev ir zālīte?”, tad vajadzētu – „Vai ir grāmatas vai nē?”. Tur ar policiju, lai nebūtu problēmas, nu tādā veidā visādi slengi tiek [ieviesti]. LV-I-R-03

3.2.4. Atkarību izraisošo vielu pieejamība

Intervijās romu jaunieši pauž viedokli, ka viņu apkaimē narkotiskās vielas ir relatīvi viegli pieejamas.. Piemēram, tā saucamās „ballīšu narkotikas” var iegādāties izklaides klubos vai bāros.

Tepat „XXX” klubā, kur var vienkārši pieiet un nopirkt gandrīz vai pie jebkura. LV-I-R-01

Tomēr tai pašā laikā intervējamie atzīst, ka šobrīd vielu pieejamība ir ierobežotāka nekā tas bijis pagātnē, kad tā bijusi vēl brīvāka.

Tagad man bijušas domas, ka var kādreiz pamēģināt, bet tagad ir problemātiskāk ar dabūšanu šeit, Talsos... LV-I-R-01

3.2.5. Pakalpojumi atkarību izraisošo vielu lietotājiem un profilakse

Kopumā var apgalvot, ka romu jauniešu informētība par palīdzības iespējām atkarību izraisošo vielu lietotājiem ir izteikti zema.

Es, piemēram, zinu par to Minesotas programmu, bet es, piemēram, nezinu vēl kaut kādas iespējas... Kaut kādas Mežmājas, kur arī var iet... Bet es domāju tiem pašiem narkomāniem ir ļoti maz informācijas par to, ka viņi varētu to problēmu risināt. LV-I-R-03

Kaut kādas klīnikas es esmu dzirdējusi, ka ir, viss notiek anonīmi. Bet nē, es nezinu, kur Latvijā atrodas [palīdzības iestādes]. LV-I-R-05

Izjautāti par palīdzības iespēju izmantošanas pieredzi, lielākā daļa jauniešu zina vismaz vienu cilvēku, kurš saņēmis terapiju ar t.s. Rēviju vai kurš ir pieredzējis īstermiņa detoksikāciju. Turklāt jāpiemin, ka principā visas jauniešu nosauktās palīdzības iestādes atrodas Rīgā. Savā pilsētā un tās apkaimē piedāvātās palīdzības iespējas atkarības vielas lietojošām personām jaunieši nepārzina.

Ampulas ir šuvis, kuras ir pret visādām tādām vielām... Tagad mēs... atvedām brāli uz attīrīšanu... LV-I-R-01

Es nezinu tieši tos cilvēkus, tās vietas, ka ir Rīgā vieta, kur šuj ampulas LV-I-R-04

Lai gan Rēvija un detoksikācija ir bieži izmantots pakalpojums romu vidū, jaunieši neuzskata šīs programmas par efektīvām. Proti, pēc kāda laika pēc šo procedūru veikšanas vielu lietošana tiek atkal atsākta.

Tas ir uz trīs mēnešiem, jo pēc trīs mēnešiem tā viela beidz darboties, kas tur viņu neitralizē un viss. Nu parasti ir, kad iešuj, tad ir miers mazliet, bet viņš jau tāpat zāli pipē... LV-I-R-01

⁷ Kluba nosaukums mainīts

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Vēl no visām atkarības vielu lietotājiem paredzētajām palīdzības iespējām jaunieši zina nosaukt Minesotas programmu, kā arī individuālu psihoterapiju.

Psihologs, psihoterapeiti, varētu būt dažādas ārstniecības iestādes... Minesotas programma, kas palīdz atkarīgajiem, un arī mani draugi ir bijuši saistīti ar to. LV-I-R-03

Intervējamie zina nosaukt arī rehabilitācijas centrus un kristīgās kopienas atkarīgajām personām.

Piedāvājumā braukt uz klosteri, ir tāda iespēja... Mēs esam sūtījuši brālēnu uz rehabilitācijas centru, kur arī ļoti palīdz – tur tīra tos cilvēku organismus... palīdz visam. Tad arī tas klosteris ir, kur brauc cilvēki pat uz 9 mēnešiem... LV-I-R-04

Jaunieši rehabilitāciju kristīgajās kopienās uzskata par efektīvāku atkarības ārstēšanas metodi salīdzinājumā ar Rēviju vai detoksikāciju.

Tāpēc, ka vairums cilvēku, kas aizbrauc, atšķirībā no ampulas lietošanas... viņi arī neatsāk to narkotisko vielu... lietošanu, jo tas emocionāli, nu... tur lūdz Dievu, un caur Bībelēm... kaut kā tas ir efektīvāk. LV-I-R-04

Uz jautājumu par to, kas ir tie informācijas avoti, no kuriem viņi saņem informāciju par dažādām iespējām, kur var saņemt palīdzību atkarību izraisošo vielu lietotāji, intervējamie atbild, ka nekādu konkrētu informācijas avotu nav, centrālais informācijas kanāls ir no mutes mutē jeb komunikācija ar citiem sabiedrības pārstāvjiem.

Vienkārši... dzīvei ejot cauri, ar dažādām lietām, ar dažādām grūtībām, iepazīstot cilvēkus... LV-I-R-03

Pētījuma ietvaros tikai viens intervētais jauniešis zināja, kur var veikt izmeklējumus HIV un citu infekciju diagnosticēšanai, un kā minētos testus iespējams veikt bez maksas.

Poliklīnikā bija, kur varēja griezties un iet, un analīzes nodot un tāpat hepatītus pārbaudīt – viss bez maksas, cik es atceros. LV-I-R-01

Tālāk romu jauniešiem tika uzdots jautājums, vai atkarības vielu lietošanu ir iespējams atmet, pārtraukt. Intervējamie uz minēto jautājumu atbild apstiprinoši piebilstot, ka atmet ir viegli, ja personai ir darbs un iespējas saturīgi pavadīt brīvo laiku, piemēram, nodarbojoties ar sportu.

Ir viegli [pārtraukt lietot], ja tev ir, ko darīt... Man vajadzētu, principā, darbs... Darbs, pastāvīgs darbs... vieta, kur nav... tādas... lietas te pieejamas... LV-I-R-02

Ar riteni es sportoju, ar BMX, un man tas [vielu lietošana] traucē, piemēram, es nevaru vairs tik tālu aizbraukt, cik es varu to izdarīt skaidrā prātā. Tāpēc es to sportojot, nedaru... LV-I-R-03

Vēl intervējamie uzsver, ka, ja persona vēlas atmet vielu lietošanu, būtiski ir mainīt sociālo vidi.

Man ir bijis kāds... kādu pusotru gadu pārtraukums, kad es nelietoju neko, jo es gāju skolā un tā sabiedrība man nomainījās, un tad līdz ar to nebija man pieejamība, es nelietoju. LV-I-R-03

Arī piedāvājuma un pieejamības mazināšana tiek uzskatīta par būtisku atkarību izraisošo vielu lietošanu ierobežojošu faktoru. Proti, jaunieši atzīst, ka ne tuvu visus līdzbiedrus interesē un motivē veselības jautājumi, taču policiju respektē. Attiecīgi policijas iesaistīšana motivē izvairīties no lietošanas.

Vispirms vajag apkarot... narkotiku te tirdzniecību, jā? LV-I-R-02

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Par tiem puīšiem, kuri kaut kādas tabletiņas lietojuši kaut kādos festivālos un, un tad ir man ienākusi prātā doma, ka man arī gribētos pamēģināt, bet... es ļoti bailīga un, godīgi sakot, es nebaidos par veselību, bet man ir bail no policijas. LV-I-R-05

Vairākkārt interviju laikā jaunieši uzsver, ka vienīgais vielu lietošanas atmešanas efektivitātes garants ir pašas personas motivācija un gribasspēks. Bez tā vielu lietošanas atmešana nav iespējama.

Ja tu pats negribi, tad neviens tev nepalīdzēs... Pirmais ir - vai viņš pats grib atrisināt [vielu lietošanas problēmu]... Tas nav viegli, es varu iedomāties... ka tev rokas trīc, kājas trīc, ka tev vajag, tas nav viegli... LV-I-R-01

Manuprāt, ir jānobriest psiholoģiski tam. Pašam ir jāgrib atstāt, jo... es esmu redzējusi vairākas reizes, kad cilvēks pats negrib. Viņš iet ārstēties, bet līdzko tā ārstēšanās, pieņemsim, tā ampula... beidzas ampulai tas termiņš... tā arī cilvēks sāk lietot. LV-I-R-04

Attiecībā, piemēram, uz smēķēšanas atmešanu, intervētie romu jaunieši uzskata, ka, ja vēlētos, varētu šo paradumu pārtraukt paša spēkiem, proti, nemeklējot profesionālu palīdzību.

Ja es gribētu, es domāju, man nebūtu problēmu. Es sāktu... es nezinu, klasiskais ceļš vai nē, ar katru dienu pa cigaretei mazāk, vai pa nedēļai, kā ņem nost... lēnām, jo organisms tāpat ir pieradis un nevar tā momentā – hops, paņemt un nomest, jo tas pat nav ieteicams darīt. LV-I-R-01

Jāatzīst, ka ne tikai smēķēšanas atmešanas gadījumā, bet jebkuru veselības problēmu gadījumā kopumā jaunieši izvairās meklēt profesionālu medicīnisko palīdzību.

Neko [nedarīju], vienkārši dzēru ūdeni un gaidīju, kad paliek labāk. LV-I-R-03

Tālākajā intervijas gaitā jauniešiem tika uzdots jautājums par to, cik, viņuprāt, viņu vienaudži ir informēti par atkarības jautājumiem. Sniegtās atbildes apliecina, ka romu bērnu, pusaudžu un jauniešu informētība ir nepietiekama.

Bērniem nav informācijas par... narkotisko vielu lietošanu un par... par sekām, piemēram. Viņiem nav informācijas un... daudz nepareizas informācijas... Lai viņi ir izglītoti tajā jomā, lai viņi zin, kas ir kas... Dot bērniem pašiem informāciju, lai viņi zin uz ko viņi iet, ja viņi saskarās, pieņemsim, ar konkrētu lietu. Kādas var būt sekas un tā... LV-I-R-03

Uz jautājumu par to, kādas būtu efektīvākās atkarību izraisošo vielu lietošanas profilakses metodes romu jauniešu vidū, intervējamie atzīst, ka viens no nepieciešamiem pasākumiem būtu darbs ar romu bērnu, pusaudžu un jauniešu vecākiem, ģimeni. Intervējamie uzskata, ka darbs ar jauniešiem skolās vai citā veidā ārpus ģimenes nekad nebūs pietiekams. Jo ģimene romu jauniešiem ir lielāka autoritāte kā pedagogi.

Tas ir par jebkuru lietu īstenībā - tas ir atkarīgs no ģimenes... Mēs varām runāt ar sausām mutēm, bet, ja ģimene to neatbalsta un neizrunā... Jo tagad skolotājs mūsdienās bišķiņ ir zaudējis savu cieņu... LV-I-R-01

Otrs interviju laikā izskanējušais ieteikums ir veidot izglītojošos materiālus un citus pasākumus romu valodā. Tāpat programmas būtu ieviešamas, pielietojot principu „līdzīgs līdzīgam”, proti, profilakses

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

pasākumi būs efektīvāki, par apmācītajiem izvēloties personas no pašu romu vidus, nevis latviešu vai citas tautības personas.

Pirmais ir valoda, tas jau uzreiz savādāk, ka „savējie” runā... Jā, tieši tā, jo es esmu „viņējais”, a jūs „svešais”. LV-I-R-01

Vairāki intervētie jaunieši iesaka atkarības vielu lietošanas profilaksē izmantot t.s. „biedēšanas taktiku”, stāstot bērniem un pusaudžiem par šī paraduma nopietno kaitējumu cilvēka veselībai un sociālajai dzīvei.

Varbūt... būtu labi, ja tie narkomāni... tie, kas ir izārstējušies, stāstītu par to, kāda tā bija elle. Es tiešām tā atceros [filmas], kaut kādus sadurstītos cilvēkus un cik tālu viņi gatavi iet, lai dabūtu tās narkotikas... LV-I-R-05

Savukārt citi intervētie uzskata, ka efektīvāka būtu nevis jauniešu biedēšana ar narkotiku lietošanas traģiskajām sekām, bet gan dzīves bez narkotikām un narkotiku lietošanai alternatīvu izklaižu un problēmu risinājumu popularizēšana.

Viņi... dzīvē neko citu nav redzējuši kā tikai... narkotikas... Viņiem vajadzētu parādīt dzīvi bez narkotikām... Parādīt, kā... cilvēki dzīvo, kā... cilvēki atpūšas, kā cilvēki ciena... viens otru, jā? Kā cilvēki dzīvo bez narkotikām. LV-I-R-02

Es noteikti... ar viņu [jaunietī] diskutētu pie galda... un pastāstītu labākus veidus [iepretim atkarības vielām], no dzīves pieredzes visādus risinājumus, kā var risināt to problēmu... LV-I-R-03

3.3. Fokusgrupu diskusijas ar romu pusaudžiem rezultāti

Fokusgrupas sākumā pusaudžiem tika dots asociāciju uzdevums. Proti, tika lūgts, lai jaunieši iztēlojas, ka iet pa ielu tumsā, vēlā vakarā, un dzird aiz sevis skrējēja soļus. Persona paskrien garām un netālu nomet somu. Somā ir atkarības vielas. Pusaudžiem tika lūgts uzzīmēt, kas ir somā, un pēc tam parādīt zīmējumu pārējiem klātesošajiem un pastāstīt par to.

Foto: pusaudža zīmējums asociāciju uzdevumam

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Apkopojot asociāciju uzdevuma rezultātus redzams, ka visi grupas dalībnieki zīmējumos iekļāva cigaretes, 7 no 9 pusaudžiem arī alkoholu. Līdz ar to var secināt, ka tieši šīs ir atkarību izraisošās vielas, ar kurām romu pusaudži ikdienā sastopas visbiežāk un līdz ar to atpazīst vislabāk. Citas vielas tika zīmētas ievērojami retāk. Tomēr jāsaaka, ka puse no pusaudžiem zīmējumā iekļāva arī šļirci un viens pusaudzis uzzīmēja arī karoti narkotiku karsēšanai, kas liecina, ka vismaz daļa grupas dalībnieku ir informēti arī par nelegālajām atkarību izraisošajām vielām un to dažādajiem ievadīšanas paņēmieniem, tostarp parenerālajiem. Tomēr fakts, ka zīmējumi šajā aspektā nav pārāk detalizēti (netiek zīmēti citi ar injicēšanu saistīti priekšmeti, tādi kā žņaugis, dezinfekcijas salvetes, filtri u.c.), iespējams, varētu liecināt, ka pusaudži paši šo paradumu nav praktizējuši vai bijuši šādas praktizēšanas aculiecinieki.

Cita veida atkarības vielas – tabletes, pulveršus, marihuānu u.tml. – zīmējuši vien viens vai divi pusaudži, kas varētu liecināt par to, ka viņu zināšanas par dažādiem narkotisko vielu veidiem nav dziļas un detalizētas.

Turpmākajā fokusgrupas norises laikā pusaudžiem tika lūgts no žurnālu un katalogu izgriezumiem izveidot trīs kolāžas – par tēmām „Es un smēķēšana”, „Es un alkohols” un „Es un narkotikas”. Pēcāk fokusgrupas dalībniekiem tika lūgts savas kolāžas prezentēt pārējiem klātesošajiem un paskaidrot, kāpēc izvēlēti tieši šādi izgriezumi, ko tie liecina par viņu sajūtām attiecībā uz konkrēto vielu, ko viņi domā par cilvēkiem, kuri lieto šīs vielas.

Kolāžās par smēķēšanu bieži parādās dusmīgu cilvēku sejas. Vairāki pusaudži paskaidro, ka cilvēki, kuri smēķē, ir nomākti. Un, ja cigaretes nav pieejamas, viņi kļūst agresīvi, un noteikti pēc iespējas ātrāk vēlas tās iegādāties un uzsmēķēt. Kāds no fokusgrupas dalībniekiem kolāžas centrā ir izvietojis attēlu ar personu, kura atrodas smoga mākonī, proti, visapkārt dūmi un trūkst svaiga gaisa. Nereti kolāžās par smēķēšanu parādās arī alkohola pudeles, proti, jaunieši stāsta, ka tie, kuri smēķē, parasti lieto arī alkoholu. Šīs divas atkarības vielas tiek savstarpēji saistītas.

Es uzlīmēj vīrieti. Viņš skrien pēc cigaretēm uz veikal. Viņam tās ir ļot svarīgs. LV-FG-R-01

Ka viņ nedabū tās cigarets, viņ paliek trak. Un tād viņ i bēgīg, ka viņ vislaik tās cigarets pipē. Viņ i nomākt viss laik. LV-FG-R-03

Viņ nosmaks dūmos. LV-FG-R-06

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

WOMEN, ETHNIC MINORITIES AND DRUGS

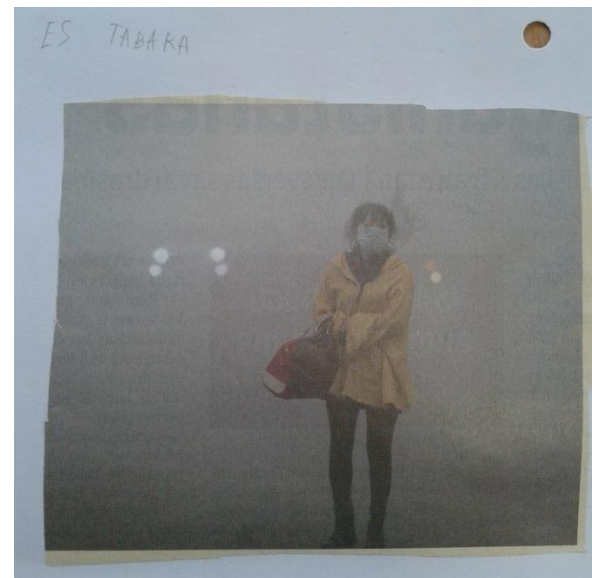

Foto: pusaudžu veidotās kolāžas par smēķēšanu

Romu pusaudžu kolāžas par alkoholu ir ļoti tiešas – tajās atspoguļotas no žurnāliem izgrieztas alkohola pudeles. Fokusgrupas dalībnieki, kolāžas aprakstot, min dažādus alkohola veidus – alu, vīnu, viskiju, vodu. Jāatzīmē, ka kolāžās parādās arī smaržu un odekolona pudelītes. Tas vedina domāt, ka pusaudži zina, ka arī minētie personīgās higiēnas līdzekļi var tikt lietoti apreibināšanās nolūkā. Tāpat kolāžās parādās cilvēku sejas. Pusaudži paskaidro, ka cilvēki, kuri lieto alkoholu, sevi nekopj, neievēro personīgo higiēnu – piemēram, viņiem ir nenoskūta bārda.

Foto: pusaudžu veidotās kolāžas par alkoholu

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Kolāžas par narkotikām savukārt ir vairāk asociatīvas. Tajās nav attēlotas pašas vielas, bet gan cilvēki. Tā, piemēram, pusaudžiem narkotiku lietotāji asociējas ar agresīvām būtnēm, t.i. valda uzskats, ka, ja persona nesaņem kārtējo narkotiku devu, tā kļūst agresīva un vardarbīga. Kādā attēlā redzama sieviete, kas nomirusi narkotiku lietošanas dēļ vai kuru nogalinājis narkotiku lietotājs. Sieviete narkotiku lietotājas tiek asociētas ar izaicinošu uzvedību un uzkrītošu ārieni. Vēl narkotiku lietotāji (konkrēti marihuānas lietotāji) tiek asociēti ar neadekvāti jautru uzvedību – smiešanos bez noteikta pamata.

Viš ir stresā, ka viņš nedabū narkotiku. Šaujs viss nost. LV-FG-R-01

Sieviete, kad viņš i sanarkojušās, viņš baig daudz krāsojās. Viņ uzkrītoš ģērbjās. LV-FG-R-03

Viņ smejas, var redzēt, ka ir sanarkojušies marihuān... LV-FG-R-05

Viņ nomir no tās narkotiku. Asins pludo... LV-FG-R-06

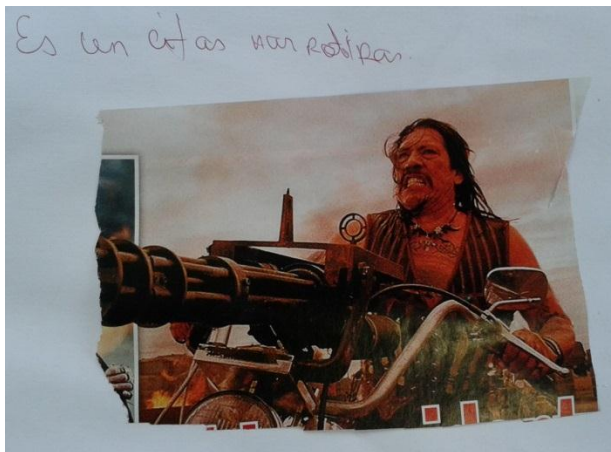

Foto: pusaudžu veidotās kolāžas par narkotikām

Fokusgrupas diskusijas noslēgumā pusaudžiem tika stāstīts stāsts par romu meiteni Oksanu, kura ir 18 gadus veca un kura regulāri lieto narkotikas (tabletes). Viņai ir 8 klašu izglītība un viņa meklē darbu.

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Fokusgrupas dalībniekiem tika uzdoti jautājumi, ko viņi domā par šo meiteni, kā viņiem šķiet, kāpēc Oksana uzsāka lietot narkotikas, ko par to domā viņas vecāki un kas ar viņu varētu notikt nākotnē.

Fokusgrupas dalībnieki pauž uzskatu, ka visticamāk meitene narkotikas lietot uzsākusi 13-14 gadu vecumā. Pusaudži apliecina, ka zina tādus jauniešus, kas šajā vecumā jau uzsāk lietot atkarību izraisošas vielas. Jauniešiem šķiet, ka meitene narkotikas iegādājusies vai nu galvaspilsētā, Vecrīgā, kādā nelegālā narkotiku tirdzniecības vietā jeb t.s. „točkā”, vai netālu esošajā Kandavas pilsētā kādā kioskā. Pusaudži apliecina, ka visticamāk vielas iegādāties viņai palīdzējis kāds pieaugušais.

Kandavā arī pārdod kioskos viss tos spaiiss un tos viss... cigarets... Pieaugušiem cilvēkiem iedod naud un tie nopērk... LV-FG-R-01

Pusaudži domā, ka stāsta varones vecāki nezina par to, ka viņa lieto narkotikas. Meitene to slēpj no apkārtējiem.

Viņ par to zin, bet viņiem nav veid, kā ar to cīnīties, jo viņai ir pārāk liel atkarīb. Tur neko nevar darīt... LV-FG-R-01

Uz jautājumu par to, kas ar stāsta varoni notiks nākotnē, pusaudži atbild, ka viņa nevarēs atrast darbu, dzīvos sliktos sociālos apstākļos. Tāpat jaunieši uzskata, ka meitene nomirs jaunā vecumā.

Viņai dzīve... viss dzīv izputēs... Nedabūs darb un neko... LV-FG-R-07

Daļa jauniešu uzskata, ka cilvēkam, kurš cieš no atkarības, nevar palīdzēt. Citu uzsver, ka ir ārsti, pie kuriem var griezties, un ka pazīst cilvēkus, kuri ir bijuši atkarīgi, bet no atkarības atbrīvojušies.

Es netic, ka var palīdzēt. Ja ir sācs, ta vairs beigt nevar... Lielākā daļa jau mirst no tā... LV-FG-R-01

Es bij vienreiz sen atpakaļ aizbraucs uz tādām slimnīcām... Vien meiten, baig jaunā, ļoti skaista, simpātiska latviete, viņ lietoj narkotiks, zālītes un tāds liets... Viņai bij nogurums, un nebija viņai diens atpūsties, un nebij, ko izballēties, un tad viņ sāk lietot, lai uzmundrinātos... Un viņ nonāc slimnīcā. Un ārstējās... LV-FG-R-07

Fokusgrupas dalībnieki vienbalsīgi atzīst, ka narkotikas biežāk lieto vīrieši nevis sievietes. Uzskata, ka narkotiku lietošana uz sievietes veselību atstāj graujošāku iespaidu nekā uz vīrieša veselību, vīrieši ir izturīgāki. Uzsver arī to, ka meitenēm atkarības vielu lietošana ir bīstamāka, jo reibumā viņas var stāties nepārdomātās dzimumattiecībās un var iestāties grūtniecība. Zēniem grūtniecība var neatstāt iespaidu uz visu atlikušo dzīvi, bet meitenēm tas ietekmē visu dzīvi.

Meitenēm... domā, tas i forš... Viņ iepīpē... Tieš tajā dienā... var viņ kopā saieties a puik... Vien nakt pārgulēt. Otrā dienā viņ piecelsies, viņ nemaz nezina, kas tajā dienā ir bijis. Puiši ar guļ, bet tas ir citādāk... Tai meitenei var uztaisīt bērns... LV-FG-R-09

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Foto: fokusgrupas ar pusaudžiem norise

3.4. Fokusgrupu diskusijas ar romu pusaudžu un jauniešu vecākiem rezultāti

Fokusgrupas diskusijas ar romu pusaudžu un jauniešu vecākiem sākumā dalībniekiem tika lūgts izteikt savas pirmās asociācijas, dzirdot kādu no atkarību izraisošo vielu nosaukumiem. Asociāciju uzdevuma rezultāti apkopoti tālāk redzamajā tabulā. No asociāciju uzdevuma izriet, ka alkohols un cigaretes romu populācijā tiek plaši lietotas, diskusijas dalībnieki identificē un atpazīst situācijas un iemeslus, kādēļ šīs vielas tiek lietotas, savukārt par marihuānu, heroīnu un citām nelegālajām atkarības vielām vecākiem priekšstats nav konkrēts, drīzāk tiek pausti tikai no citām personām saklausīti mīti.

Nr	Atkarību izraisošā viela	Asociācijas raksturojošie vārdi un izteicieni
1.	Tabaka (cigaretēs)	Ieradums, atkarība (nevar izdzīvot bez tā), gribasspēka trūkums, stress, grūta dzīve
2.	Alkohols	Svētki, izklaides, visu vecumu cilvēki (citi ar mēru, citi pārmēru), tirgošanās ar precēm („mandele”), interesanti, runīgums, drosmīgāks
3.	Marihuāna	Ir dzirdēts, lai izstāstītu – jāpamēģina pašam, nav ļauns, nav nekas traks, principā nelieto - biežāk alkoholu lieto
4.	Heroīns	Slimi cilvēki, Sabilē nav, ir Ventspilī, Jūrmalā, Rīgā, nepietiek naudas tam, lietotāji visu pamet, dārgs, nepietiktu līdzekļu tā iegādei

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Uz jautājumu par to, vai Sabilē jaunieši smēķē un vai lieto alkoholu, vecāku viedokļi ir atšķirīgi. Atsevišķi vecāki uzskata, ka šie paradumi Sabiles romu pusaudžu un jauniešu vidū ir izteikti maz izplatīti, savukārt citi vecāki tam nepiekrīt un uzskata, ka vismaz izklaides pasākumos smēķē un iedzer daudzi.

Ir jau, kas to dar, bet šite mūs pilsēta maz i tād. Šite zēni ir tād jaunieš, kas vairāk nodarbojas ar sportu, mācās, mēģin dzīve kauko sasniegt. LV-FG-RP-01

Kā ta nav tād iedzērēj. Ka iedzer... tād jaunieš... Es ari jauns ir. Zinkā, es kaukur aiziet – uz kād ballīt vai kaukur... iedzer... Ta ka nevar teikt, ka es ta ka dievgosniš ta ka tāds es ir... Ka iedzer, ta ar uzsmēķē, uzvelk to dūm... LV-FG-RP-02

Attiecībā uz nelegālajām narkotikām vecāku viedoklis ir visnotaļ viennozīmīgs – ka Sabilē nav narkotiku tirgotāju un līdz ar to arī lietošana nav populāra. Vērojama tā saucamā kopienas mobilizācija, kur cilvēki nelielā kopienā viens otru pazīst un uzmana otra veselības uzvedību un vidi.

Mums i maz pilsēt, mēs viens otr zin. Ja kāds mums čigāns vai latviets ienākt iekšā [un tirgotu narkotikas], mēs aiziet un teikt – eu, čalīt vai cienītā – dzīvo godīg, un, ja nē, tad iet ārā... Ej citur un pārdod citur... Mums nevaig šitāds liets Sabilē... LV-FG-RP-02

Tāpat tiek pausts viedoklis, ka cilvēki, tostarp jaunieši, nav tik turīgi, lai varētu atļauties iegādāties minētās vielas.

Viņiem nav tād līdzekļ, lai kauko tād varēt atļauties, braukt kaut kur citur meklēt. LV-FG-RP-01

Jautāti par to, vai vielu lietošanas paradumi ir atšķirīgi latviešu, krievu vai romu tautības jauniešu vidū, vecāku viedoklis ir vienprātīgs, proti, ka šādas atšķirības starp tautībām nav vērojamas.

Pats, kā tu jūties, tā tu smēķē, un tā tu daries... Tas cilvēks, ka tu ir, tas ir... Nav nekāds atšķirīb, nē. LV-FG-RP-02

Tālāk vecākiem tika jautāts par iemesliem, kādēļ tomēr atsevišķi jaunieši uzsāk un turpina atkarības vielu lietošanu. Pirmais iemesls, kas diskusijā tiek nosaukts, ir draugu vai paziņu negatīvā ietekme

Normāls draugs, kas ir, viš tev ar neieteiks to darīt. Vai narkotiks vai kas, ko es lieto, kas mani bojā, es jau neteiks draugam, lai viš arī bojā kopā... Tā var teikt – ņem, paprovē tu arī. Bet normāls to nedarīs... Bet cik nav tād kompānij... ej tik viņam līdz... Viņiem vienam pašam lietot jau nav tas. LV-FG-RP-01

Otrs vielu lietošanas iemesls ir paša cilvēka gribas un rakstura stingrības trūkums.

Es cik reiz nav bijis tādās kompānijās... Viņš mani nevar piespiest pie to, ko es negrib... Bet citiem jau nav tas raksturs. LV-FG-RP-01

Trešais vielu lietošanas uzsākšanas un turpināšanas riska faktors ir viegla narkotisko vielu pieejamība.

Viņ ir tādā vidē, kas ir viegl dabūjams... Tajos apstākļos, tajā vidē dzīvo, viš nevar to nedarīt... LV-FG-RP-04

Vēl viens vielu lietošanas uzsākšanas riska faktors ir cilvēka vēlme izklaidēties un baudīt, gūt neparastas, interesantas izjūtas.

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Tu pts grib izbaudīt, vienreiz pamēģin, atkārtο... Tā kā ja patīk, tad tā naud ir un tad to var darīt... LV-FG-RP-05

Daži intervējamie piekrīt viedoklim, ka arī vecāki ar savu negatīvo piemēru var pamudināt jauniēti uzsākt atkarību izraisošo vielu lietošanu.

Tam bērniem jau ar i grūt, ka tie vecāk smēķē... Es tik no sevīm stāst. Es tagad smēķē, va ne? Viš jau to redz. Viš aug... domā, ka viš arī to var... Stāst jau, ka tas nav lab un tā, bet es jau smēķē viņ priekša. LV-FG-RP-06

Diskusijas dalībnieki vienprātīgi piekrīt, ka atkarības vielu lietotāji biežāk ir vīrieši nekā sievietes. Taču sieviete – atkarības vielu lietotāja romu populācijā ir mazāk pieņemama kā vīrietis lietotājs. Valda uzskats, ka sievietes lietotājas ir ar izaicinošu izskatu un uzvedību, tās tiek pielīdzinātas teju prostitūtām.

Bērns pie roks viņai, un viņ kauko klanās tur. Nu tādā ziņā. LV-FG-RP-02

Vīrieš tā neizrādās... Sieviete kā sadzerās, viņ tād neprognozējam... viņ uzbāžās, izaicin vīrieti... A vīriets tāds nav... Sieviete ir jābūt savam mēram. Vīriets ka iet izklaidēties, viš iet tik uz to, te viss saprot, viss pieauguš cilvēk. Bet sievietei jābūt ir atturīgākai... LV-FG-RP-01

Attiecībā uz bērnu, pusaudžu un jauniešu izglītošanu par atkarības jautājumiem diskusijas dalībnieki uzskata, ka pirmsskolas vecums ir pāragrs šādu pasākumu veikšanai. Piemērots laiks, kad uzsākt par to ar bērnu runāt, vecākuprāt ir 8-10 gadi.

Normāl prāts, es domā, bērnam attīstās no 8-10 gād. LV-FG-RP-01

Uz jautājumu par to, kam būtu jāuzņemas vadošā loma bērnu izglītošanā par atkarības jautājumiem, diskusijas dalībnieki atzīst, ka viennozīmīgi vecākiem un radniekiem ir lielāka ietekme un loma bērna veselības veicināšanā salīdzinājumā ar skolu.

Galvenais jāiemāc savs vecāks ir cienīt. Ta viš paklausīs i to māt, i to tēv. LV-FG-RP-06

Tas ir tikai normāl, ja skola pa to runās... Tas i noderīg, ko viņ tur māc, tā jau nav, ka neko nemāc... Bet lielāks svārs jebkurā laikā ir vecākiem... Jūs tautai savādāk... Čigāņiem ir pieņemts, ka vecāk cilvēk ir jācien. Lai viņš blāuj uz tevīm vai ko, tu nevar viņam preti runāt. Ja tev nepatīk, griezies, ej riņķīt projām... Ja normālā ģimenē viš varēj augt, tur arī viš normāl uzvedisies. Kādā vidē viņš ir audzs. Ja dzērāj ģimenē... ja pa nakt desmitos vai vienpadsmitos jebkur iet staigāt, līdz ar to viš arī aiziet... LV-FG-RP-02

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Foto: fokusgrupas ar vecākiem norise

Tālākajā fokusgrupas diskusijas gaitā romu pusaudžu vecākiem tika lasīts tas pats stāsts, kas aprakstīts 3.3.nodaļā. Jāatzīst, ka vecāki pauda par stāstu līdzīgus viedokļus kā pusaudži. Proti, vecāki atzīst, ka narkotikas stāsta varone visticamāk uzsākusi 14-16 gadu vecumā. Tāpat tiek atkārtoti atzīts, ka sievietē atkarības vielu lietotāja romu populācijā ir daudz nepieņemamāks fenomens kā vīrietis vielu lietotājs.

Meiteni, kas lieto, es jums vienkārš nevar izstāstīt, cik tas pretīg izskatās... Meiten, kur lieto, viņai jau cieņ nekād pret sevīm nav. Nevarēs cieņ pret sevīm ieviest... Vot es negrib, ar to nedraudzēšos, ar to neiešu un tā... Bet tādai meitenei jau tā cieņ pazūd... Tu viņ uzcienās ar to, kas viņai tai brīdī ir vajadzīgs, un var teikt, ka tu viņ ir nopircs pa to 5-6 lat. LV-FG-RP-01

Viņai tur nav nekas solīds iekšā... Kā netīr krūz uz gald... Tād viņai dzīv ir iekšā... LV-FG-RP-08

Vaicāti par to, kas varētu būt stāsta varones vecāki, atsevišķi diskusijas dalībnieki atzīst, ka arī vecāki varētu būt vai nu alkoholiķi, vai narkotiku lietotāji, tomēr visi dalībnieki piekrīt, ka tikpat labi vecāki

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

varētu būt bez vielu lietošanas paradumiem. Diskusijas dalībnieki uzskata, ka vecāki mēģinātu meitenei palīdzēt, cik vien tas būtu iespējams, un nenovērstos.

Vecāk tur ar nevar būt baigie vainīgie. Jo vecāk neliek viņai iet un darīt to... Cik ģimenēs tā nav – vecāk ir normāl cilvēks. Bet tie bērni, nezina, pēc kā viņi izdodās... LV-FG-RP-01

Slikti. Jebkuram vecākam ir slikt, katrs vecāks pārdzīvo pa savu bērnu... Meklēj dabūt kād zāl [ārstēšanai]... palīdzēt... LV-FG-RP-01

Uz jautājumu par to, kas ar stāsta varoni varētu notikt nākotnē, daļa vecāku atbild, ka atkarīgām personām nevar palīdzēt, ka tās aiziet bojā.

Izputināt sāv dzīv, un a to būt gals... Daudz jau ir ārstējušies, un tik un tā viņi atgriezās [atsāk vielu lietošanu]. LV-FG-RP-07

Tomēr citi diskusijas dalībnieki uzskata, ka atkarība ir izārstējama, un nepieciešams meklēt medicīnisku palīdzību.

Uzreiz iekšā, aizslēdz... uz mēnešiem diviem, iznāks ārā tā kā cilvēks... kādreiz izdodās. Kādreiz vēl paldies pateiks par šito ieslēgum... LV-FG-RP-08

Tomēr vienlaicīgi romu pusaudžu vecāki uzsver, ka izārstēšanās ir iespējama tikai ar nosacījumu, ja pati persona ir motivēta pārtraukt vielu lietošanu.

Ārsts tev neko nevar palīdzēt, ja tu pats sevī to nevarēs izturēt... Cilvēkam atkarībā pats no sevīm... gribasspēks... LV-FG-RP-02

Vēl diskusijas dalībnieki uzskata, ka no atkarības var atbrīvoties ar kristīgās ticības un līdzcilvēku atbalsta palīdzību. Romi tic Dieva varenībai un līdzcilvēku laipnībai. Viņi atzīst, ka atkarīgu cilvēku atstumjot un nosodot, nevar panākt viņa atbrīvošanos no atkarības un motivēt dzīvei bez atkarības vielu lietošanas.

Cilvēk var pierunāt ar labu vārdu... ar sakariem ar Dievu... Cilvēks aizdomājās, vai tas ir pareiz vai nepareiz... LV-FG-RP-08

Es domāj, ka tur tas Nelabais ir klāt, kas kārdin. I tos tirgoņš, kam tā naud ienāk, gan cilvēks, kas to izmēģin... Tur jābūt tam otram cilvēkam stipram, kas viņ tur vadā un kauko cenšās iestāstīt... LV-FG-RP-07

3.5. Fokusgrupu diskusijas ar ekspertiem rezultāti

Fokusgrupas ar ekspertiem, kuri strādā ar romu populācijas pārstāvjiem, ietvaros tika veikta situācijas SVID (stiprās puses, vājās puses, iespējas, draudi) analīze. Stipro un vājo pušu identificēšana norisinājās, raugoties uz diviem aspektiem:

- 1) pakalpojumiem atkarības profilaksei un atkarības problēmu risināšanai,
- 2) romu kopienas raksturlielumiem un attieksmei pret pakalpojumiem.

Stipro pušu raksturojuma kopsavilkums atainots tālāk redzamajā tabulā. Attiecībā uz pakalpojumiem redzams, ka Talsu novada, kā arī Sabiles pašvaldības piedāvāto atkarības vielu primārās, sekundārās un terciārās profilakses pakalpojumu klāsts iedzīvotājiem ir plašs. Protams, lielākā daļa pakalpojumu nav

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

paredzēti specifiski romu kopienai, bet tie ir pieejami visiem iedzīvotājiem neatkarīgi no tautības, reliģiskās pārliecības, seksuālās orientācijas vai citām personu raksturojošām īpašībām. Tomēr attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanas primārās profilakses pakalpojumiem ir atrodamas arī romiem specifiskas aktivitātes kā, piemēram, kultūras pasākumi.

Attiecībā uz kopienas resursiem secināms, ka viena no tās stiprajām pusēm ir aktivitāte, vēlme iesaistīties un piedalīties pasākumos.

Viņi nāk uz bibliotēku, viņi apmeklē pasākumus, ir aktīvi... Gribam atjaunot kultūras centrā romu ansambli... Mums kādreiz tāds bija. Jo ir tiešām pieprasījums... Kaut ko vajag darīt, lai viņi būtu novērtēti. Viņiem vajag darboties... Viņiem ir iekšā... LV-FG-E-01

Otra stiprā puse ir kopienas mobilizācija. Proti, kopienas locekļi uzņemas atbildību viens par otru, mēdz iesaistīties līdzcilvēku problēmu risināšanā.

Es teiktu, ka tā kopība... Ka viņi gatavi uz rokām nest viens otru... Viņi savos baros, man liekas, viens par otru iestājas... Tas ir no vienas puses labi. Ja kāds gribēs atmet lietotānu... LV-FG-E-03

Eksperti uzsver, ka romiem ļoti būtiskas ir vietējās autoritātes no kopienas vidus, un atzīmē, ka Sabilē šādas pozitīvas autoritātes ir atrodamas, kas varētu tikt uzskatīta par vēl vienu stipro pusi. Ja izdotos šīs autoritātes iesaistīt atkarību profilaksē un atkarības problēmu risināšanā, tas būtu vēl viens aktivitāšu efektivitāti veicinošs faktors.

Čigāniem ļoti, ļoti... viņiem autoritātes ir svarīgas... Mācītājam ir diezgan liela ietekme... Un ja ir sliktas autoritātes, tad arī tam ir sekas. Bet ļoti svarīgi... LV-FG-E-02

Vēl eksperti atzīmē, ka, lai gan vairums romu ir analfabēti, tomēr pašvaldībā dzīvo arī romu ģimenes, kuru locekļi prot lasīt un pat izrāda padziļinātu interesi par literatūru. Līdz ar to arī lasāmi materiāli par atkarības vielām varētu aizsniegt zināmu daļu kopienas.

Mums kultūras centrā ir grāmatu galds, kur cilvēki nes grāmatas no mājām... Un ir tādas ģimenes, kas ļoti lasa. Es zinu, ka ir tādas, kas paņem veselu kaudzi un es zinu, ka viņi iekurina plīti ar tām. Bet ir ģimenes, kas tur stāv stundām, izskata visas tās grāmatas. Lasa, tiešām lasa grāmatas... LV-FG-E-01

Vēl viena pozitīva kopienas iezīme, ekspertuprāt, ir tā, ka alkohola lietošana tajā nav pieņemams fenomens. Problemātiska alkohola lietošana ģimenēs nav plaši izplatīta.

Smēķēšanu gan es esmu redzējusi, ka zilina kā skursteņi, bet alkoholu, nē, šajās ģimenēs... LV-FG-E-04

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Pakalpojumi	Attieksme/kopiena
Novada pašvaldībā izveidots jauns, komplekss pakalpojums atkarīgām personām - visiem vienlīdzīgi pieejami sociālās rehabilitācijas pakalpojumi (tostarp pieejami romiem), tiek apmaksāti ceļa izdevumi	Kopība, kopienas stiprums
Nodarbinātības valsts aģentūra piedāvā pakalpojumus ilgstošajiem bezdarbniekiem (tostarp romiem)	Labas vietējās romu autoritātes (romu tautības luterāņu mācītājs u.c.)
Minesotas programma	Lasītprasme (ne visiem kopienas pārstāvjiem gan)
Pieejams Krīžu centrs sievietēm un bērniem, dažādu speciālistu (psihologs, psihiatrs u.c.) atbalsts	Alkoholisms ģimenēs nav izplatīts, nav kopienā pieņemts
Novada centrā pieejams narkologs, Sabilē pieejams ģimenes ārsts	
Sabilē 2 sociālie darbinieki – viens no tiem specializējies darbam ar ģimenēm un bērniem	
Ir skola, kultūras iestāde, bibliotēka, sporta centrs – iespējas iesaistīties; kultūras pasākumu organizēšana čigānu tautiešiem	
Čigānu vakari: lekcijas; viesi, kuri dalās pieredzē; individuālas sarunas	
Stāvu augstāk – dienas centrs romu bērniem, piemēram, ģitārspēles nodarbības (kopā ar latviešu tautības bērniem)	
Skolā speciālā programma bērniem ar īpašām vajadzībām, izglītības programma pieaugušajiem analfabētiem, bērni un vecāki saņem informāciju skolā – tikšanās ar policijas darbiniekiem u.c.	
Atsaucīgi dienestu darbinieki – aizpilda veidlapas romu vietā analfabētisma gadījumā	

Situācijas vājās puses apkopotā veidā redzamas nākamajā zemāk redzamajā tabulā. Attiecībā uz pakalpojumu sniegšanu kā viena no sistēmiskām vājajām pusēm tiek minēts fakts, ka pašvaldība nav informēta par to, kuri bērni neapmeklē skolu. Ja šī informācija būtu zināma, pašvaldībai būtu iespējams identificēt un intensīvāk strādāt ar šiem riska bērniem un pusaudžiem.

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Nav skaidrs, cik ir izbraukuši, cik ir aizbraukuši, un cik iet skolā. Jo skolas jau arī nedod informāciju, ka to bērnu nav... Nauda seko skolēnam. Ja sniedz, tad ļoti novēloti, jo viņiem [skolai] nāk savādāk nauda nost, ja ziņo, ka tas bērns nav nācis skolā... LV-FG-E-06

Vēl eksperti atzīst, ka, lai gan pakalpojumu klāsts, ko pašvaldība iedzīvotājiem piedāvā atkarības problēmu risināšanai, ir plašs, romi par šiem pakalpojumiem bieži vien nav informēti. Proti, pašvaldība nav atradusi efektīvu veidu, kā sasniegt romu kopienu.

Nav izveidots veids, kā ar to informāciju viņus aizsniegt... Varbūt jāatrod ielu darbinieks, tāda persona, kam viņi uzticās un caur kuru šo informāciju varētu nodot... LV-FG-E-04

Vēl viena ekspertu identificētā vājā puse ir transporta problēma. Iedzīvotājiem, lai saņemtu pašvaldības sniegtos pakalpojumus, ir jānonāk novada centrā, taču sabiedriskā transporta tīklojums un kursēšanas grafiks nav plašs, kā arī transporta biļešu cenas ir augstas.

Tas pats skolēnu autobuss, nopirkts no Eiropas Komisijas projektiem, kas iet no Sabiles uz Talsiem pustukšs, bet tai pat laikā pieaugušie cilvēki braukt nedrīkst... Varētu noteikt, ka mazturīgie drīkst braukt ar to skolēnu autobusu... LV-FG-E-06

Vēl viena sistēmiska vājā puse pēc ekspertu domām ir vieglā ātro kredītu pieejamība valstī, tādējādi dodot iespēju viegli iegūt naudu, tostarp atkarības vielu iegādei, kuru vēlāk personas nespēj atdot, radot ievērojamu stresu un dodot papildus iemeslu vielu lietošanai.

Ātrie kredīti, caur ko viņi pludina to savu naudu. LV-FG-E-03

Attiecībā uz vājajām pusēm saistībā ar kopienu eksperti min jau iepriekš aprakstīto kopienas mobilizāciju, kas negatīvu paradumu gadījumā var arī padziļināt krīzi. Proti, piemēram, ja ģimenē vecāki lieto alkoholu, arī nākamās paaudzes var paradumu turpināt. Tāpat pie vājajām pusēm tiek minēti jau aprakstītie viedokļa līderi jeb kopienas autoritātes. Ja to veselības paradumi ir kaitīgi, arī citi kopienas locekļi, sevišķi gados jauni cilvēki, var arī sekot viņa paraugam.

Vēl eksperti pie vājajām pusēm min faktu, ka romu ģimenēs izteikti izplatīta ir smēķēšana. Sastopama ir arī citu vielu lietošana – jauniešu vidū pamatā tā ir marihuāna. Tomēr tiek minēti arī inhalanti, opiāti un citas vielas.

Standartā zāle un mazās ripiņas kaut kādas... Ar deguna pilieniem, ko viņi aptiekā pērk. LV-FG-E-03

Manas mammas dārzā magoņgalviņas vāca... Un es viņus dzinu ārā... Momenta līmi elpo maisiņos... Bet tas ir ļoti sen... LV-FG-E-01

Vēl eksperti kā šķērslī dažādu pakalpojumu izmantošanā min romu izvēlīgumu. Proti, netiek pieņemta jebkāda palīdzība, sevišķi materiāla palīdzība tiek izvērtēta. Romu tautības pārstāvjiem svarīgs ir priekšmetu prestižs, prestižas preces.

Ja piecas jakas karāsies uz pakaramo, viņi izvēlēsies tādu, kam lielākais Adidas uzraksts. Tas viņiem ir ļoti, ļoti svarīgi. Nepaņems siltāko... bet ar lielāko uzrakstu. LV-FG-E-01

Mēs esam palīdzējuši arī ar mēbelēm... Viņiem ir tā – jā, viņiem vajag. Mēs aizvedam. Ļoti labas mēbeles. Es pat uz savām mājām gribētu. Bet viņi vēl novērtēs... Nē, mums šitas modelis tur tā nē... Apmēram tā – man nav, ko ēst, bet man būs BMW... LV-FG-E-01

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Eksperti atzīmē arī savu klientu romu neprasmi rīkoties ar finanšu līdzekļiem. Bieži iegādātās preces vai pakalpojumi ir nesamērīgi dārgi attiecībā pret ienākumu līmeni.

Daktere apseko ģimeni un stāsta – tur ir nopirkts tāds televizors, pa visu sienu. Un nākošā nedēļā viņi nāks un prasīs pabalstu. LV-FG-E-06

Vēl diskusijas dalībnieki ir novērojuši, ka romi krīzes situācijās nelūdz palīdzību savas tautības pārstāvjiem, kas arī var kavēt savlaicīgu palīdzības saņemšanu situācijā, kad tas akūti nepieciešams.

Kauns varbūt prasīt... Ja piezvana čigāns čigānam, tas nozīmē, ka tur jau ir diezgan smaga situācija... Bet diņģēties ar ne-savējiem, to gan viņi dara... Bet savējiem prasīt, tas ir tā kā tāds negods... LV-FG-E-02

Savukārt personām, kuras nav romu tautības, un atbildīgajiem dienestiem romi nekautrējas jautāt palīdzību, pārzina savas tiesības un pieprasa tās ievērot, nereti izmantojot arī netolerantas pieprasīšanas metodes.

No mums [sociālā dienesta] viņi prasa... Lielākajai daļai ir ļoti labi izkopts aktiera talants. Jo mums ir pragmatiska pieeja un datus pārbaudām... Un tad notiek tā viedokļu maiņa ļoti ātri. Atrod argumentus ātri, ja mēs konstatējam... Var teikt, nevar aizrunāt viņus... Visu laiku kaut kādi argumenti atrodas. To var nosaukt par tādu pielāgošanos situācijai... Māk par sevi pastāvēt... Manipulācija, jā... Ka mēs pateiksim – tu mums te tagad samānījies, nē, tā īsti nebūs... Ātri pārslēdzas, uzreiz jau izdomā jaunu versiju... Viņš nepaliek zaudētājs... Bet nu tas ir negodīgi pret citiem... LV-FG-E-04

Viņiem ir kauns. Tur, piemēram, par 100 latiem grābt lapas. Kad nāk kāds, viņi nomet to grābekli un stāv... Nu negrib viņi strādāt. Ar viņiem ir jākaro... LV-FG-E-01

Tāpat pie vājajām pusēm tiek minēts jau iepriekš aprakstītais analfabētisms. Turklāt eksperti atzīmē, ka romi prot darboties internetā, taču lielākoties izmanto to nevis informācijas meklēšanai, bet izklaidei.

Cik man ir bijuši klienti, neviens gandrīz no viņiem nemāk ne lasīt, ne rakstīt... Faktā tu saskaries, ka viņi nemāk pat parakstīties. LV-FG-E-05

Viņi internetā sēž, bet viņi tur pārsvarā spēlē spēles... LV-FG-E-01

Vēl pie vājajām pusēm tiek pieskaitītas romu ilggadējās tradīcijas, piemēram, skolas apmeklēšanas pārtraukšana vai agrīnas laulības. Arī tas tiek atzīmēts kā šķērslis pakalpojumu, tostarp ar atkarību profilaksi saistīto pakalpojumu, saņemšanai.

Viņiem ir tās tradīcijas, kuras viņiem nav motivācija mainīt. Ar to pašu skolā neiešanu... Drusku pāiet, iemācās tur ciparus un viss. Tālāk no skolas pazūd... Pēc tam jau domā par precībām... LV-FG-E-04

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Pakalpojumi	Attieksme/kopiena
Profesionāļiem nav informācijas par to, vai bērns apmeklē skolu, skola arī to nezina (ņemot vērā „nauda seko skolēnam” principu), pieaug analfabētisms	Romu jauniešu vidū sastopami populāri viedokļa līderi ar negatīviem veselības paradumiem
No nākamā gada Sabilē nebūs vidusskola (nepietiekams bērnu skaits)	Kopība, kopienas stiprums
Informācija par pakalpojumiem atkarīgām personām nesasniedz romu populāciju (vajadzētu ieviest līdzbiedru jeb roms-romam principu)	Smēķēšana ļoti plaši izplatīta ģimenēs, narkomānija ir, bet tā tiek slēpta; lietota tiek marihuāna, efedrīns (no deguna pilieniem), līme, ēteris
Attālums līdz novada centram, sabiedriskais transports ierobežots, līdzekļi ierobežoti – dārga biļete, transporta tīklojums, laika grafiks; ar Eiropas skolēnu autobusu pieaugušie braukt nedrīkst	Nepieņem visu palīdzību, kas tiek piedāvāta, ir izvēlīgi, patīk smalkas lietas, priekšmeti
Minimāls valsts/pašvaldības budžets	Neprot rīkoties ar naudu, mazturība (piemēram, mājās ir dārgs televizors, taču trūkst maizes)
Vieglie kredīti, lombardi, kurus romi plaši izmanto	Neērti lūgt palīdzību savas tautības cilvēkiem, lūdz „svešajiem”
	„Aktiermeistarība”
	Analfabētisms, prot strādāt ar internetu, bet ne informācijas meklēšanai, drīzāk spēlēm, izklaidei
	Tradīcijas – romi neiet skolā, jaunām meitenēm agrīnas laulības
	Daudziem romiem dēli, radi cietumā – trūkst sociālā atbalsta tīklojums

Turpmākajā diskusijas gaitā ekspertiem tika lūgts uzskaitīt iespējas, kas varētu būt saistītas ar WEDworks un citu sabiedrības veselības nozares projektu ieviešanu romu populācijā. Eksperti min šādas iespējas:

a) Atbalsta personu, autoritāšu no pašu romu vidus iesaistīšana projektā;

Iespēja būs tad, ja jūs dabūsi atbalsta personu no viņu vidus. LV-FG-E-05

Ja dabūsi autoritāti, ja autoritāte viņus uzrunās, tad būs. LV-FG-E-04

b) Latvietim, kurš projektā strādā ar romiem, būtu jāiesaistās viņu kultūras dzīvē, tradīcijās, romi sevišķi pozitīvi uztver personas, kuras zina viņu valodu;

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Šim apmācītājam... cilvēkam ir jāiesaistās viņu kultūras dzīvē. Viņiem tas ir ļoti svarīgi. Viņam jābūt ar viņu temperamentu... Viņiem ir milzīga kultūra, tradīcijas... Ja viņi piedāvā man kafiju, es arī dzeru to kafiju... LV-FG-E-01

c) Projektā mērķa grupai jāparedz materiālie stimuli, dāvanas, lai motivētu viņus iesaistīties;

Nebūtu slikti, ja būtu kaut kāds materiālais stimuls, lai viņi nāktu... Jo daudzi man ir teikuši – vo, mēs ietu arī skolā, ja mums par to maksātu... LV-FG-E-06

d) Projektos ieteicams sadarboties ar pašvaldības sociālo dienestu; projekta aktivitātes dienests var iekļaut savos sadarbības līgumos ar klientiem romiem līdzdarbības pienākumu veidā; tas varētu kalpot kā vēl viens motivēšanas instruments dalībai projektā;

Ja šo uzliktu kā līdzdarbības pienākumu, viņi nāktu... Jā, jā... Līdzdarbības pienākums – apmeklēt šīs nodarbības... LV-FG-E-06

Foto: fokusgrupas ar ekspertiem norise

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

Attiecībā uz dažādu projektu ieviešanas draudiem, ekspertu fokusgrupas diskusijas dalībnieki min šādus faktoros:

- a) Aktivitāšu ieviešanas laiks – aktivitātes nevar tikt realizētas ne vasarā, ne rudenī, jo romi šajā laikā neatrodas ierastajās dzīvesvietās, bet gan pelna naudu, vācot meža veltes;

Vasarā jau tomēr primārais vienai lielai daļai ir dzīvot mežā... Augusts, septembris arī vēl nē, tad ir dzērvenes... Tikai ziemā... LV-FG-E-06

- b) Projektos nevar romiem paredzēt garas nodarbības, aktivitāšu ieviešanas termiņš nevar būt ilgstošs, jo romi ātri zaudē uzmanību, nogurst;

Nevar garas būt gan nodarbības, gan projekts ilgtermiņa... LV-FG-E-03

- c) Projekta aktivitātēm jābūt pēc iespējas interaktīvām, daudzveidīgām, lai saistītu un uztrētu mērķa grupas uzmanību;

Ka nebūtu garlaicīgi. Jauniešiem ir svarīgi, lai tur nav visu laiku runāšana un runāšana, lai ir interaktīvi... LV-FG-E-03

- d) Dalībai projekta aktivitātēs ikviens roms jāuzrunā personīgi; šī motivēšana veicama pastāvīgi atkārtojot; ja projektā iesaistāmi romu bērni, pusaudži vai jaunieši, viņu piesaistīšana veicama, uzrunājot visu ģimeni, vecākus;

Viņi var nenākt. Kādam viņus ir jāmeklē rokā. Visu laiku... Plakāts te nederēs... LV-FG-E-03

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

4. Secinājumi

- 4.1. Romu pusaudži smēķētājus asociē ar nomāktību, agresivitāti; alkohola lietotāji tiek asociēti ar personīgās higiēnas neievērošanu; nelegālo narkotisko vielu lietotāji tiek asociēti ar nepamatotu jautrību, izaicinošu uzvedību un izskatu, agresivitāti, nāvi;
- 4.2. Romu pusaudžu un jauniešu zināšanas par dažādiem narkotisko vielu veidiem, to lietošanas veidiem nav dziļas un detalizētas;
- 4.3. Romu pusaudžu un jauniešu vidū izplatīta ir smēķēšana un alkohola lietošana, citu atkarību izraisošo vielu lietošana sastopama reti; smēķēts tiek ik dienas, alkohols lielākās devās tiek lietots nedēļas nogalēs, mazākās devās arī ikdienā;
- 4.4. Tiek uzskatīts, ka vielu lietošanas paradumi romu un citu tautību pārstāvju vidū Latvijā neatšķiras; biežāk atkarības vielas lieto vīrieši nevis sievietes; sieviete atkarības vielu lietotāja romu kopienā ir mazāk pieņemams fenomens salīdzinājumā ar vīrieti atkarības vielu lietotāju;
- 4.5. Smēķēšana un alkohola lietošana tiek pamēģināta un uzsākta jau agrīnā (aptuveni 10 gadu) vecumā; t.s. „ballīšu narkotiku” pamēģināšana notiek vēlāk – 14-19 gadu vecumā; t.s. „smagās narkotikas” pamēģinātas vēlāk – 20 gadu vecumā;
- 4.6. Smēķēšana un alkohola lietošana, kā arī „ballīšu narkotiku” un alkohola lietošana ir savstarpēji saistīta;
- 4.7. Biežāk minētie atkarības vielu pamēģināšanas un lietošanas uzsākšanas iemesli ir pašapziņas un gribaspēka trūkums, vienaudžu ietekme, vēlme izkļaidēties, gūt jaunas emocijas, nelabvēlīgi sociālie apstākļi, attiecību problēmas, kvalitatīvu laika aizpildīšanas aktivitāšu trūkums, informācijas trūkums, viegla vielu pieejamība;
- 4.8. Pusaudži un jaunieši ir informēti par atkarības vielu ietekmi uz veselību – infekcijām, pārdozēšanas draudiem, ietekmi uz mentālo veselību, sociālajām sekām (saskarsmi ar tiesībsargājošajām iestādēm, finansiālās situācijas pasliktināšanos, darbaspēju krišanos, draudiem attiecību un ģimenes dzīves stabilitātei);
- 4.9. Biežāk minētie iemesli, kādēļ vielu lietošana pēc pamēģināšanas netiek turpināta vai kāpēc vielu lietošana tiek pārtraukta, ir nepatika atrasties narkotisko vielu lietotāju un tirgotāju vidē, attālums līdz vielu tirdzniecības vietai, vielu augstā cena, veselības pasliktināšanās, sociālās vides maiņa, nodarbinātība, saturīgas brīvā laika pavadīšanas iespējas, personīgā motivācija un gribaspēks;
- 4.10. Jaunieši savus atkarības vielu lietošanas paradumus neuzskata par problemātiskiem, šie paradumi tiek uzskatīti par dzīves neatņemamu sastāvdaļu; tiek pausta interese nākotnē pamēģināt jaunu vielu lietošanu;

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

- 4.11.** Atkarības vielu efekti pamatā tiek vērtēti kā pozitīvi (uzmundrinoši, relaksējoši), jaunieši vielu ietekmi uz savu veselību nevērtē kā satraucošu; atbalsta marihuānas legalizēšanu Latvijā nākotnē;
- 4.12.** Tālākas nākotnes perspektīvā vielu lietošanu jauniešiem ir vēlme pārtraukt;
- 4.13.** Smēķēšana vai alkohola lietošana no apkārtējiem netiek slēpta, apkārtējie to īpaši nenosoda; savukārt nelegālo vielu lietošana tiek slēpta no apkārtējiem;
- 4.14.** Atkarības problēmu gadījumā no ģimenes un draugiem tiek saņemts atbalsts, apkārtējie iesaistās problēmas risināšanā;
- 4.15.** Savā starpā par atkarības vielām romi bieži runā latviski, pamatojot to ar nabadzīgo vārdu krājumu romu valodā; sarunās piesardzības dēļ vielu nosaukumi tiek aizstāti ar žargonvārdiem;
- 4.16.** Romu informētība par palīdzības iespējām atkarību izraisošo vielu lietotājiem ir izteikti zema; pamatā zina palīdzības iestādes Rīgā, bet ne savā pašvaldībā; biežāk nosauktās zināmās palīdzības iespējas ir Rēvija (naltreksons) un detoksikācija; par vienu no efektīvākajām atkarības ārstēšanas metodēm uzskata rehabilitāciju kristīgajās kopienās;
- 4.17.** Praktiski vienīgais informācijas avots, kur gūst informāciju par palīdzības iespējām, ir informācija „no mutes mutē” jeb tiešs kontakts ar citiem kopienas pārstāvjiem;
- 4.18.** Par efektīviem atkarību izraisošo vielu lietošanas primārās profilakses pasākumiem romu populācijā tiek uzskatīts darbs ar bērnu, pusaudžu un jauniešu vecākiem un ģimeni kopumā (ģimene atzīta par lielāku prioritāti kā skola vai pedagogi), izglītojoši materiāli un citas aktivitātes romu valodā, tiek ieteikts izmantot gan t.s. „biedēšanas taktiku”, gan dzīves bez narkotikām un narkotiku lietošanai alternatīvu izklaižu un problēmu risinājumu popularizēšanu;
- 4.19.** Attiecībā uz atkarību profilakses un palīdzības iespēju „Stiprajām pusēm” secināms, ka Talsu novada un Sabiles pašvaldības piedāvāto pasākumu klāsts ir plašs; vairums pakalpojumu nav paredzēti specifiski romu kopienai, tie ir pieejami visiem iedzīvotājiem; attiecībā uz romu kopienas stiprajām pusēm tiek minēti tādi faktori kā kopienas aktivitāte, vēlme iesaistīties un piedalīties pasākumos, kopienas mobilizācija, pozitīvu vietējo autoritāšu esamība;
- 4.20.** Attiecībā uz pakalpojumu „Vājajām pusēm” tiek minēti tādi faktori kā informācijas trūkums par bērniem, kuri neapmeklē skolu, nespēja sasniegt romu populāciju ar nepieciešamo informāciju, sabiedriskā transporta problēma, viegla ātro kredītu pieejamība valstī; kopienas vājās puses ir kopienas mobilizācija, vietējās autoritātes ar negatīvu veselības uzvedību, izvēlīgums attiecībā uz sniegtajām palīdzības iespējām, neprasme rīkoties ar finanšu līdzekļiem, nevēlēšanās lūgt palīdzību savas tautības pārstāvjiem, netolerantā veidā pasniegtas tiesību ievērošanas prasības atbildīgajām institūcijām, analfabētisms, spēcīgas iekšējās tradīcijas (skolas neapmeklēšana, agrīnas laulības);

With financial support from the
DPIP programme
of the European Union

Project co-ordinator

4.21. Atkarību profilakses projektu ieviešanas „Iespējas” romu kopienā ir autoritāšu no romu vidus iesaistīšana projektā, projekta darbinieku iesaistīšanās romu kultūras dzīvē un tradīcijās, romu valodas pārzināšana, materiālo stimulu nodrošināšana, pašvaldības sociālā dienesta iesaiste;

4.22. Atkarību profilakses projektu ieviešanas „Draudī” ir gadalaiks (vasara, rudens), garas nodarbības, ilgs aktivitāšu ieviešanas termiņš, interaktivitātes un daudzveidības trūkums pasākumos, romu piesaistes mehānisms (romi jāuzrunā individuāli, uzrunāšana veicama atkārtoti un pastāvīgi, piesaistīšana veicama, uzrunājot visu ģimeni, vecākus).